

Amedeo CARROCCI

ESSEUR II

Jurist, politolog A. CARROCCI

Glebus SAINCIUC

GRAFICART

ESSEUR II

Amedeo CARROCCI

Chișinău – 2003

*Dedic această carte mamei mele
spirituale, redutabil cercetător în
domeniul istoriei,
profesorul Maria Crescenza CARROCCI*

AL PENSIERO

Eppure anche di te io scrivo
o mio pensier
che instancabil voli
di tra le umane cose
per sempre piu' indagar,
ma nulla ne ritrai.
Tu il cor m'affliggi
quando t'adombri
e ti consumi
dietro parvenze strane,
ma io, fidente,
ancor ti seguo
o mia parte sublime...
Ma tu perche' non seruti
le vicende dell'umana vita
e luce non mi fai
nel groviglio delle cose?
Fremo con te
nel vario cocente tentar
risentendo pur quanto tu fai,
ma capace ancor non sei
ad acquietar
la mia pena e il mio desio.
Amicati le Dee
benedici la vita
e al volo preparati
piu' grande
verso l'infinito
ove affondar ti potrai
per scutarne il mistero
chiedendo
aiuto e protezione
al volere di Dio.

A. CARROCCI (1893-1966)

Amedeo CARROCCI – un scriitor şocant

Societatea de astăzi se confruntă cu o serie de probleme, atât noi, cât și mai vechi, clasice. Este, probabil, o societate cu cele mai numeroase probleme din întreaga istorie a civilizațiilor. Or, aceste probleme cer o rezolvare urgentă, eficientă, durabilă.

Prin paginile pe care ni le propune, Amedeo Carrocci încearcă să expună și să sintetizeze aceste probleme, combinându-le cu variante originale și abordări moderne de soluționare, anulare sau depășire a lor. Ne prezintă și modalitatea, foarte intrigantă, de a le rezolva: prin conștientizare, realizare. Căci, susține autorul, atunci când conștientizezi un lucru, dispar toate aspectele negative pe care le-a generat, fiindcă de astă dată îl înțelegi, îl controlezi. Îți constituie o viziune

proprie asupra tuturor problemelor. Si când ai o viziune proprie, ai și o părere personală, un mod individual de a le percepse. Iar individualul este întotdeauna original. Viziunile originale, la rândul lor, sunt categoric utile societății, pentru că-i permit să privească la probleme dintr-un alt unghi, printr-o altă prismă.

Dar o percepție, oricât ar fi ea de nouă, nu poate rezista fără o bază, inclusiv valorică și de idee. Amedeo Carrocci a izbutit să-și formeze această bază prin aprofundarea și reorientarea celei clasice. Practic, îi dă o nouă viață, trecând-o prin sine, reformulând-o – căci nu ne putem opri doar la clasică.

Specialist în ramura dreptului, autorul nu se limitează doar la drept. Atitudinea lui este moderată și de sociologie, și de economie, reprezentând o sinteză valoroasă a tot ceea ce au mai bun aceste domenii ale cunoașterii. Această atitudine poate fi interpretată ca, simultan, complexă, vastă și profundă. Manifestarea ei parecă ne invitată (pe fiecare dintre noi) să ne formăm o atitudine, prezentându-ne sau cadrul general al vreunei probleme, sau un aspect foarte concret al ei, un fragment esențial. Dar majoritatea lucrurilor pe care le propune autorul pot fi interpretate în ambele moduri, atât ca parte, element constitutiv al unei teme, cât și ca temă separată care merită un studiu aparte.

Eseurile sunt orientate către cele mai stringente și mai dureroase probleme ale societății contemporane: proveniență, scopuri, imperatice, morală, atitudine, educație. Ele reprezintă o încercare de a determina criteriile fundamentale ale societății moderne și post-moderne, pentru că, actualmente, trăim în epoca unei dezaxări totale.

Instruirea și educația, în viziunea autorului, constituie generatorul fundamental de atitudini sociale. Sunt cele care formează personalitatea fiecărui membru al societății, iar prosperitatea ei depinde anume de aceste atitudini. Instruirea este fundamentală pentru că ea îi creează viitorului cetățean primul set de valori, ce îi va asigura și crearea ulterioară a altora.

Societatea, viața socială este o altă preocupare fundamentală a autorului. El propune o aşa-zisă „societate bună”, care nu este decât o formă de manifestare a unor indivizi conștienți, fiecare, cu rolul și locul lui în ea și toți împreună preocupați mai mult de stabilirea unei fericiri globale. Această „societate bună” este o formă a societății civile, pe care autorul o aprofundează într-un alt eseu (*Societatea civilă*).

Un alt aspect pe care îl tratează Amedeo Carrocci este cultul banului și relația acestei atitudini cu economia și cultura. Concluziile pe care le trage sunt absolut șocante.

De fapt, Amedeo Carrocci este mereu un autor ţocant. Îi place să zdruncine bazele practic putrede ale societăţii şi să propună indivizilor care înțeleg acest lucru o alternativă, axată pe o concepție profundă asupra lumii contemporane, a problemelor cu care se confruntă ea și a căilor de soluționare. Varietatea ideilor și tratărilor sugerate de autor are un sens, o explicație, un motiv. Ele sunt ghidul care schizează cadrul general al acestei serii ce se anunță ca foarte accesibilă și foarte utilă.

Aveți în față, prin această carte, o moștră de gândire critică, de simț critic și de analiză profundă – iar toate aceste lucruri sunt absolut binevenite în lumea contemporană. O recomand celor cu adevărat interesați de crearea unei societăți în care să se simtă bine fiecare. Fiecare să aibă posibilități de a se exprima și de a crea.

Roger E. REYNOLDS

A.B., Ph.D, Harvard University

J.D., The University of Chicago Law School

*Professor of Law. Pontifical Institute
of Mediaeval Studies and University of Toronto*

Cuvânt înainte

Am acceptat cu multă bucurie să prefațez o lucrare ce trebuie neapărat recomandată publicului cititor din Republica Moldova. Căci, de rând cu toate celelalte cărți ale (deja bine) cunoscutului la noi avocat italian Amedeo Carrocci, această lucrare se impune prin multe caracteristici pozitive, abordând probleme ce țin de cultură, economie, politică, societatea civilă, democrație etc. Cărțile scrise și publicate până acum de domnul Carrocci demonstrează o profundă cunoaștere a subiectelor pe care le ia în dezbatere. Mai mult chiar, el știe să aleagă subiecte sau seturi de materiale de importanță majoră pentru ziua de azi. Analizează și comentă într-un mod profesionist problemele de drept, economie, politologie, le prezintă sub mai multe aspecte, propunând pentru comparație și

viziunile savanților sau cercetătorilor consacrați pe care le combină cu propriile viziuni.

Amedeo Carrocci serie încr-un mod accesibil, adresându-se și reușind să se facă înțeles de toți cei interesați de tematica prezentată. E un lucru meritioriu să convingi niște oameni al căror interes major era doar supraviețuirea, să încerce a înțelege situația pe care o trăiesc și, în consecință, să-și dea seama de cele mai eficiente metode de a se descurca în societate, în viață.

Cartea de care vorbesc, intitulată *Eseuri*, e o continuare demnă a principiilor și preceptelor pe care le respectă cu tenacitate autorul.

În ea autorul lansează o viziune holistă, completă asupra unor domenii percepute atât în trecut cât și în zilele de azi ca separate, ca neavând decât legături minime: drept, sociologie, politologie, economie. Cartea poate fi interpretată și ca ceea ce ar trebui, de fapt, să reprezinte fiecare dintre aceste științe – ceva total, nu izolat, ceva interdependent și interdisciplinar – dar eu prefer să-o consider drept generalizare a ceea ce includ toate aceste domenii.

Suntem într-o epocă a generalizării (cea mai mediatizată generalizare a perioadei contemporane fiind globalizarea culturală). Experiența domnului Carrocci ne învață că generalizarea poate fi, uneori, deosebit de utilă. Cu originalitatea sa bine cunoscută, autorul propune în *Eseuri*,

câteva generalizări în domenii specifice și de interes comun.

O altă definiție ce ar putea caracteriza, interpreta această carte ar fi „carte de cultură”. Un mare savant și cercetător definea cultura drept totalitate a abilităților dobândite de individ ca membru al societății. Sub acest aspect, cultura a fost interpretată într-un mod extrem de variat. Îndeosebi prin această lucrare, Carrocci ar putea fi considerat reprezentant al viziunii largi privind cultura, viziune care, mai ales în actualitate, în contemporaneitate, poate genera multe atitudini constructive, necesare și utile. Autorul tratează domeniile cunoașterii din perspectivă generală a culturii, încercând să le integreze într-un spațiu cultural ce să permită dezvoltarea societății pe o cale cât mai dezirabilă.

Dintr-un alt punct de vedere, cartea poate fi interpretată ca o totalizare a ceea ce s-a făcut semnificativ în aceste domenii în trecut și, în consecință, un nou punct de pornire pentru tratarea lor în continuare, în societatea contemporană. Autorul propune, pe lângă analiza acestor spații culturale sau domenii ale cunoașterii și un nou mod de a le interpreta și a le aplica în practică. Viziunea actuală a societății referitor la problemele în cauză este una bazată pe niște concepții foarte bine cunoscute, cum ar fi mercantilismul, comunismul, marxismul, capitalismul, dar aceste moduri de a percepere nu au

fost niciodată reale. Autorul, cu spiritul treaz pe care i l-am dedus și din lucrările precedente, propune un fel de alternativă la această viziune, alternativă bazată pe o concepție clară și viabilă, pe niște principii pe care nu aş vrea să le enumăr aici ca să nu le stric cititorilor plăcerea și surpriza de a le descoperi ei însăși.

Această pluralitate de moduri în care poate fi interpretată cartea este o mărturie a calității ei, căci ea nu poate fi și nu se cuvine să fie interpretată doar într-un singur mod sau într-un mod univoc. Ea merită a fi analizată și percepțuată integră și multilateral.

Voi încerca să analizez, sumar desigur, modul autorului de a trata problemele pe care le abordează. Ceea ce se cere relevat și accentuat de la bun început e faptul că domnul Carrocci este nu doar un autor profund, ci și unul amplu. Profunzimea este, prin definiție chiar, unilaterală. Autorul *Eseuri* însă, pe lângă profunzimea inherentă unui studiu de o asemenea calitate, mai este și cuprinzător – adică nu tratează izolat problema, ci o și pune în relație cu alte probleme esențiale, probleme de ordin existențial. Modern în stilul său de a serie, Carrocci anulează o serie de clișee foarte prezente în felul de exprimare al multor din autorii contemporani. Evită, de exemplu, stilul bombastic, pretențios – specific unei bune părți din oamenii publici – și îl înlocuiește cu un stil clar, căci autorul nu-

și limitează publicul la cei docți în materie, lucrarea lui fiind adresată tuturor celor interesăți de problemele prezentate, indiferent de gradul lor de pregătire. Amedeo Carrocci tratează aceste teme într-un mod natural, simplu, spontan, fapt ce confirmă că le cunoaște pe din afară.

Fiecare problemă pe care o abordează este tratată, am impresia, sub aspect ternar:

1. *analiza problemei*. Domnul Carrocci argumentează, la această etapă, utilitatea problemei respective în cotidian, explică evoluția situației care a generat-o și, desigur, trece în revistă viziunile referitor la problema în cauză ale celor care au studiat-o anterior. Acest fapt ne învață că este imposibil să tratezi la nivel calitativ o problemă pe care nu ai studiat-o, pe care nu o cunoști. La un anumit punct, această primă etapă trece în

2. *înțelegerea problemei*. După ce este analizată evoluția temporală și de idee a problemei sau a cauzei respective, domnul Carrocci propune o vizionare proprie referitor la problema în cauză, un punct de vedere absolut personal care, de cele mai multe ori diferă de cele enunțate anterior, dar care le completează, le sintetizează și reușește să creeze un punct de vedere total, complex, întreg. Odată ce realizează acest lucru, Amedeo Carrocci trece la

3. *alegerea de soluții*. Toate problemele abordate în carte sunt, în același timp, tratate și la

modul general, și la modul concret. Iar o abordare concretă nu poate avea nici un fel de sortă de izbândă fără propunerea de soluții. Soluțiile propuse de autor sunt foarte neașteptate, dar și adecvate problemei pentru care sunt propuse.

În general, aceste trei etape sunt întrepă-trunse, sunt în relație reciprocă și nu au limite certe, fapt ce constituie încă o trăsătură specifică a stilului autorului.

În continuare, mă voi opri la câteva teme specifice incluse în paginile acestei cărți.

În primul rând, trebuie relevată, desigur, problema dreptului. În acest domeniu domnul Carrocci este profesionist prin fire, prin vocație și prin educație. El tratează aici noțiunea de drept din punct de vedere al conținutului pe care îl acoperă, dar și etimologic, ajungând la o concluzie deosebit de interesantă, dar pe care vă las s-o savurați dumneavoastră însivă.

O altă temă pe care o abordează Carrocci în aceste pagini este educația, instruirea, de rând cu care analizează în detaliu și problema învățământului ca principiu și cea a învățământului și a instruirii publice. Autorul o tratează, ca și mulți alții, ca pe o necesitate vitală, dar diferența e în claritatea de gândire și în argumentele propuse, care sunt absolut justificate. El propune două alternative: instruire generală sau distrugere generală. Autorul propune un fel de îmbu-nătățire a învățământului, prin uniformizarea

nivelului instituțiilor de stat cu cele private și prin asigurarea cu învățământ gratuit de nivel înalt a straturilor defavorizate ale populației. Acest lucru, consideră autorul, este absolut esențial pentru o țară care se respectă.

Un alt punct referitor la instruire pe care îl sugerează semnatarul cărții este relația acesteia cu democrația. În eseu intitulat chiar *Instruire generală sau distrugere generală*, autorul specifică: „Instruirea face democrația nu doar posibilă, ci și esențială. Ea nu face doar ca populația să-și conștientizeze propriile drepturi, ci și oferă posibilitatea ca doleanțele ei să fie ascultate. Toti știu că în cadrul autoritarismului este ușor să-ți supui bărbați și femei fără educație, cu atât mai mult dacă aceștia locuiesc într-o regiune rurală și se supun aceluiași stăpân. Însă acest fapt nu se poate produce acolo unde cetățenii sunt instruiți și-și cunosc drepturile. Acest lucru e evident în lumea contemporană: nu există nici un stat cu cetățeni bine instruiți care să se afle sub conducerea unei dictaturi sau, cel puțin, să nu se împotrivească acesteia. În țările sărace, în schimb, cu populație prea puțin instruită, dictatura este un fenomen comun [...]. Democrația este efectul natural al instruirii și dezvoltării economice. Asta se întâmplă pentru că nu mai există nici un alt model practic de conducere a oamenilor care, datorită culturii pe care au

primit-o, știu să impună statul să le respecte drepturile și nu pot fi supuși”.

Din eseurile domnului Carrocci se mai desprinde și o altă temă: banii ca aspect și creatori ai economiei. Autorul pune în valoare, în acest context, opiniile poetului american Ezra Pound care, m-am convins, merită un studiu mai profund.

Pound seria că societatea contemporană lui e compusă din trei categorii esențiale: bancheri, comercianți și chelneri (cam aceeași situație domnește și în zilele noastre). Autorul deduce că acest lucru se întâmplă din cauza cultului excesiv față de bani. Această temă, ca de altfel și întreaga carte, este trecută prin prisma viziunii romano-creștine, o permanență în operele lui Amedeo Carrocci. Nu voi spune mai multe pentru că totul este prea frumos spus de către autor.

În concluzie, cartea *Eseuri* merită să fie în orice bibliotecă publică sau particulară în care cărțile sunt bine alese. Asta din câteva motive: problemele tratate au o importanță vitală pentru societatea actuală, cartea propune un mod eficient de a le soluționa, stilul autorului este minunat și așa mai departe...

Mihail PLATON,

*Rector al Academiei de Administrare Publică
de pe lângă Președinția Republicii Moldova,*

Doctor habilitat în științe economice,

Profesor universitar

Introducere

Aș vrea încă odată să-mi exprim gratitudinea față de cei care, în locuri și în clipe diferite, m-au ajutat să înțeleg că înainte de a judeca un om, trebuie, mai întâi neapărat, să-l cunoști sau, în orice caz, să accepți ceea ce-l face „deosebit” de tine. Le sunt în special recunoscător celor care – în calea mea de student, de om și de avocat – m-au făcut, prin provocările și convingerile lor, prin faptul că erau „deosebiți”, să-i accept cu mare incredere și bucurie pe „ceilalți”. Profesorii de la Liceul Clasic și de la Școala Muzicală, de la Universitate, cei care mi-au diriguit studiile academice (în timpul cărora m-am confruntat pentru prima oară cu „problema culturilor și religiilor”) au izbutit să cultive în mine asemenea sentimente.

Nu e atât de greu să studiezi alte „reguli” și „ideologii” cu un spirit nou, deosebit de cel al trecutului. Aceasta pentru că respectul și corelația dintre culturi și ideologii constituie un nou punct de vedere, unul specific mileniului III. Iată de ce aş vrea să accentuez încă o dată asupra acestor convingeri ale mele.

Munca mea, desigur, nu este lipsită de anumite demarcații: unele derivate din experiența limitată în domeniul cercetării științifice; altele – din ampioarea temelor abordate, sau a intervalului de timp la care mă refer. Propriu-zis, nu sunt un „obsedat de muncă”, ci un avocat care, dintr-o pauză în alta a activității profesionale, se duce la bibliotecă (doar cea a familiei mele numără peste 13.000 volume) sau trece pe la Universitatea la care a studiat, deoarece profesia cere să fiu, pe cât posibil, mai informat, mai inițiat, mai sigur de mine.

Problema esențială cu care se confruntă un cercetător, și deci și subsemnatul, care s-a dedicat interpretării evoluției societății civile de la un anume moment până la contemporaneitate, nu constă doar în a trece prin sine miriade de momente istorice, căutând anume acele fragmente prețioase care au jucat un rol esențial pentru viața societății, ci și în a analiza șirul de elemente care au constituit corpul viu al acestei societăți. Căci istoria sau imaginea unei societăți, a unei comunități sau a unui stat nu e decât

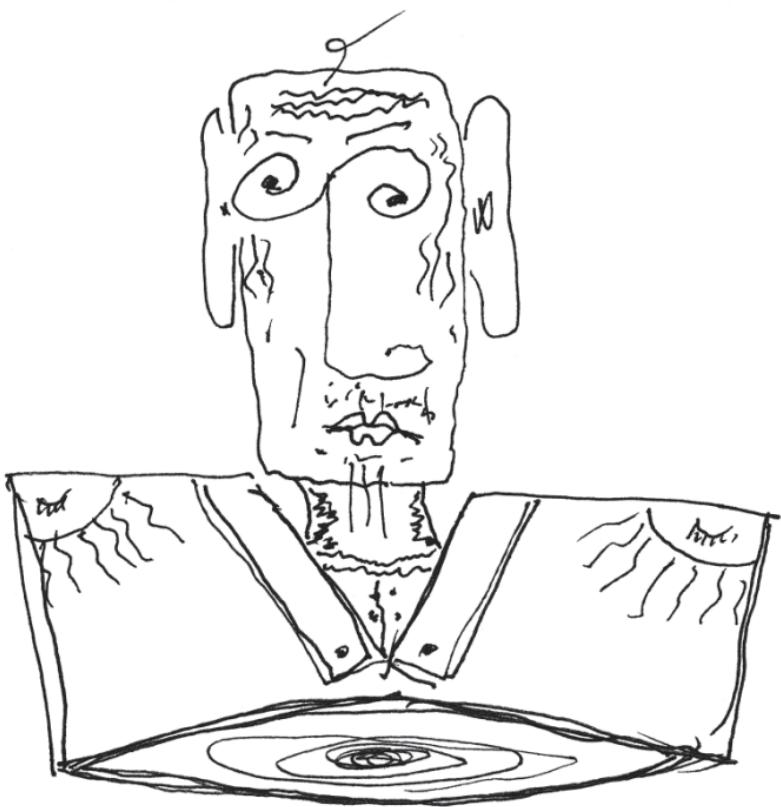
suma istoriilor sau imaginilor tuturor indivizilor ce îl compun.

Acest material n-ar fi servit la înțelegerea fenomenelor pe care le tratez dacă în același timp, n-aș fi încercat să elimin ceea ce ține de esență și contingent în acest conținut și să pun în valoare factorii ce au determinat cursul evenimentelor.

Activitatea mea de a alege, prin studiu, fapte istorice îndepărtate nu mi se pare mult mai grea decât înțelegerea evenimentelor contemporane. De fapt, dacă, în primul caz se simte lipsa cunoașterii unor elemente importante – care s-ar fi putut pierde fără urmă – fapt ce ar putea genera erori de apreciere, în cel de-al doilea, din contra, însăși implicarea vie și activă în evenimente, cu o pasiune indispensabilă, nu poate să modifice sau să influențeze cugetările cercetătorului contemporan.

Scopul esențial al acestei cercetări nu e doar de a-mi aduce obolul la patrimoniul cultural moldav și de a pune în lumină, poate un pic prea sumar, aspectele pozitive și negative ale evoluției, sau de a analiza cauzele celor negative și a furniza niște elemente utile pentru studiu, ci, sper, mai curând pentru a contribui la anularea lor.

Autorul

Iulian FILIP

I

O PROVOCARE NOULUI MILENIU

*Plece-se armele în fața togii,
laurii în fața saptei de laudă*

M. T. CICERO

Acest moment istoric irepetabil...

Istoria noastră contemporană a ajuns cumva, bruse, în fața unui proces mereu amplificat de socializare. Desigur, la începutul mileniului, plin de numeroase evenimente, aflat aproape mereu în incandescență a tot felul de zdruncinări, o asemenea imagine a lumii constituie astăzi elementul decisiv al noului în tendință generală de dezvoltare a conștiinței umane și cetățenești. Fiecare a descoperit, pe neașteptate pentru sine, o lume întreagă de oameni, organizații, grupuri, popoare, religii, culturi referitor la care a avut doar o vizionare vagă. Odată cu trecerea timpului, am ajuns să înțelegem că omul care, nu cu prea mult timp în urmă, era considerat total „format”, trăiește, de fapt, și își continuă dezvoltarea într-o îmbinare strânsă de schimbări istorice, geografice și culturale continui. Un observator atent, aflat chiar în vîltoarea societății contemporane (cultură, economie, politică, religie și.a.m.d.) conștientizează deja, la nivel intuitiv, că multe mii de asemenea oameni diferiți, găsind înțelegere reciprocă, creează mereu o bogăție nemaivăzută a unui nou moment istoric și, în ciuda oricăror riscuri

și dificultăți, trec, plini de curaj, printre mărăcini către echilibru în lume și unitate a umanității. De fapt, într-un timp foarte scurt, s-au constituit modalități de comunicare necunoscute înainte, s-a accentuat schimbul internațional, a crescut dinamica creșterii economice și extinderii piețelor, realizându-se astfel dimensiuni internaționale, mondiale, ba chiar aproape universale, aş zice.

Asupra tendinței oamenilor de a comunica unul cu celălalt și de a construi relații politice atras atenția încă Aristotel. Dar puțini au încercat în trecut să fundamenteze teoretic aceste probleme. Dar era oare posibil acest lucru în timpurile îndepărtate, în spatele palisadei neutralității, izolării, evitării problemelor mondiale, hegemonismului cultural, politic și religios? Astăzi această situație nu e doar imposibilă, ci și de negădit. Noile condiții istorice ne-au forțat pe fiecare să trăim împreună fiecare eveniment ce a avut loc într-o regiune sau alta a lumii, într-o asemenea măsură încât orice acțiune a noastră, chiar cea mai elementară, nu poate fi înghesuită în noțiunea de independență. Viața cotidiană a omului depinde economic, politic, moral chiar de cele mai îndepărtate zdruncinări... Nu mai există conflicte care să poată fi numite regionale.

Astfel, în condițiile actualei situații obiective oamenii trebuie să trăiască într-o lume în care relațiile de interdependență se dezvoltă din ce în ce mai mult. Această situație reprezintă unul

dintre factorii esențiali pentru planificarea și realizarea unei noi lumi. Ea este reală, în ciuda sublimatelor diferențe dintre aşa-zisul Nord dezvoltat și Sud în stagnare. Ea se stabilește, indiferent de existența sistemelor economice și mecanismelor politice și sociale, în care cei puternici îi dirijează deseori pe cei slabii. Ea funcționează, în ciuda diferențierii și împărțirii geopolitice în lumea întâia, a doua, a treia și a patra, care subminează serios unitatea umanității.

Oamenii, dând la o parte vechile certuri și diferențele profunde de opinii, refuzând ideea impusă a superiorității față de alții, surprind capacitatea nemaivăzute de descoperirii noi. Iar ele generează interes și deschidere față de dialog. Sunt mulți cei care, ținând minte efectele tragice ale unor idei vechi cum ar fi naționalismul, antagonismul de rasă, contrapunerea blocurilor, țărilor și ideologiilor formează, în baza interdependenței, o nouă „viziune” asupra creării în comun a istoriei, implicând în acest proces și grupuri puțin numeroase. Această viziune curajoasă se orientează tot mai mult asupra căutării de armonie și de conlucrare a tuturor celor ce sunt interesați de asta. Desigur, aici nu e chiar atât de simplu. Dar sunt convins că existența unui oarecare pesimism în mediul cultural și politic nu va putea sădi neîncredere în sufletele celor care cred în pace generală și în dragoste. Consider că undeva, în cele mai înde-

părtate colțuri ale sufletului uman, se naște un sentiment încă nesigur cum că în spatele cumpenei conștiinței politice și a sistemelor economice, diferențelor culturale și religioase, diferențelor interpretări ideologice, concurenței teritoriale și antagonismului între popoare, clase și grupuri sociale ia deja niște trăsături palpabile noua epocă istorică. Va fi o lume total diferită, orientată spre viitor, o lume nu doar a înțelegerii reciproce și toleranței, ci și a speranțelor la scară planetară.

Pare utopic? Foarte posibil. Dar tot utopică a părut rezolvarea unor asemenea probleme în trecutul nu chiar îndepărtat. Analogia cu alte momente grele ale istoriei noastre nu ne lasă să disperăm: lumea noastră se dezvoltă în ciuda a orice. E tocmai momentul să vorbim despre asta: sunt încă proaspete în memorie virajele abrupte ale istoriei, când au ieșit pe avanscenă pleiade de oameni minunați. Cine nu-și amintește numele atât de încântătoare ale lui Kennedy, Hrușciov, Martin Luther King și Papa Ioan al XXIII-lea? Dar astăzi nu e vorba de mari personalități, cu toate că meritele lor sunt indubitate. Însuși momentul istoric ne face să vorbim despre altceva. Trăim într-o altă epocă, în alte condiții, cu alte probleme. Mereu aprofundata interdependență „forțată”, amenințarea utilizării necontrolate a armelor de distrugere în masă, atât pentru umanitate, cât și pentru planeta însăși, pericolul conflictelor de nivel planetar – iată ce

le face pe ONU și alte organizații ce țin de comunitatea mondială să se așeze la masa tratativelor și să caute căi pacifice de rezolvare a conflictelor. Și nu cred că cineva poate să nu fie de acord că suntem contemporanii unui moment istoric deosebit, când marile puteri economice – SUA, UE, Rusia, China, Japonia, India – au găsit limbaj comun și și-au luat responsabilitatea sortii lumii noastre, împlinind astfel încă o pagină demnă de glorie a timpului nostru.

Momentul istoric al contradicțiilor

Anticipările pline de optimism ale unui viitor nou și mai bun pentru umanitate nu ne eliberează niciodată în cea mai mică măsură de analiza atentă a anumitor momente dispersate ale lumii contemporane. Desigur, calea culturii și politicii, de la nivel local și provincial la nivel global mai are încă mult timp pentru a trece de la timpurile conflictelor insolvabile la o anulare reală a acestei încordări. Pe de o parte, trăim într-o lume ce tinde către o nouă civilizație, capabilă să-și unească toate resursele pentru a depăși prin negocieri pașnice situațiile periculoase care, nu cu mult timp în urmă, ar fi putut conduce la confruntări armate. Pe de alta, vedem dorința evidentă a tuturor popoarelor să caute, în condiții de egalitate deplină, căi de a crea împreună istoria.

Încordările și contradicțiile încă existente se bazează pe greșelile și aprecierile trecutului, pe defectele inevitabile ale omului și pe instabilitatea procesului noii dezvoltări a culturii.

Nu trebuie să uităm că atitudinea geloasă față de propria cultură și neîneredereea față de tot ce face „altul” mai joacă încă un rol fundamental în relațiile dintre popoare. Acum, fără a pretinde la aprecieri istorice, dar analizând dezvoltarea istoriei pe parcursul mileniilor, la scară mondială, și apreciind locul Occidentului în ultimele patru secole, influența lui asupra determinării destinului întregii civilizații, putem afirma plini de curaj că noțiunea de hegemonie a culturii occidentale este una dintre cauzele ce trebuie să predispună toate popoarele la negocieri pacifice.

Așa-zisa superioritate culturală, și noi trebuie să acceptăm asta, a devenit cauza aprecierilor ridicate, atitudinii condescendente și pretențiilor scandalioase. Etnocentrismul este și o boală, și un păcat pe teren cultural, noi abia încercând să-l tratăm cu mare greu. Într-adevăr, cine nu se îmbie a zâmbi atunci când începem a judeca despre normele de conviețuire, costumele, tradițiile cultura, religiile popoarelor ce se diferențiază de noi? Cine nu este șocat de felul neobișnuit de viață, înapoiere, primitivism, lipsă de caracter cetățenesc sau, cel puțin, de ciudătenie?

Aprecierile negative, adunându-se mereu în inimă fiecărui om, pot juca mai apoi un rol decisiv în crearea conflictelor.

Încă un factor de încordare, care nu trebuie trecut cu vederea, este legat de faptul că instituțiile internaționale de cooperare și coordonare a noului moment istoric și organizațiile ce țin de problemele stabilirii păcii sunt doar primele „încercări” de a pune bazele viitoarei omeniri unite sub semnul iubirii generale și conlucrării. Într-adevăr, pare că acționăm încă sub presiunea amenințării unei catastrofe totale, nu din convineri formate de mult timp.

Evident, toate aceste elemente, calea către dialog sau intensificarea interdependenței pot fi percepute nu doar ca mare vis al oamenilor de bună voință, ci și ca încercări ascunse de a impune o nouă hegemonie atât de cei care au impus-o, cât și de cei care au suferit deja din cauza ei.

O nouă conștiință socială?

Dialogul civilizațiilor, acceptarea altor culturi, convingerea contemporanilor noștri cum că în lumea actuală există și alte ființe raționale, capabile să comunice cu ei, sunt un nou fapt al istoriei. Astfel, e vorba nu doar de a regăsi sau restaura ceea ce a fost pierdut de istorie ci și, în baza unei situații concrete, a ști să citești istoria în diferite perioade ale dezvoltării ei. Acum, evident, asistăm

la o autentică schimbare a conștiinței umane. Posibil, lumea noastră trebuie să se resemneze cu alegerea forțată a interdependenței – stindardul timpului nou – și punând punct unei întregi epoci de cuprindere a unor popoare străine, să și găsească liniștea pe propriul teritoriu cucerit odinioară, așteptând viitorul nou, total necunoscut. Încă un fenomen al contemporaneității: acest moment istoric a coincis cu dezvoltarea impetu-oasă, asemănătoare cu o explozie, a științei despre om. Oare acest lucru este insuficient pentru a concluziona referitor la lipsa de sens a gradăției culturilor, etnocentrismului și relativismului cultural? În același timp, doar un orb nu va observa avantajele evidente pe care le-a câștigat omenirea datorită unirii culturilor.

Timpul și cunoașterea conturează apariția unei noi etape în procesul maturizării conștiinței umane. Factorii nouului îl nedumeresc pe cel care, în noua realitate, nu vrea să vadă încă un element absolut valoros al culturii umane. Ei generează încredere celui care, urmărind atent schimbările, descoperă în ele apariția singurului absolut – omul, care are dreptul la viață și libertate, pur și simplu pentru că e om. Antropologia afirmă că însăși apartenența la umanitate este o valoare de prim-rang și este o justificare suficientă a demnității absolute a fiecărui om separat și a fiecărui popor. Si dacă, pe de o parte, identificarea cu o cultură de apartenență este un element

pozitiv, întâi de toate pentru devenirea personalității, pe de altă parte poate trezi capacitatea latentă de a judeca alte culturi, diferite de cea proprie, pentru că aceasta este întotdeauna percepță ca ideală, celelalte fiind discriminate.

Mi se pare că se formează deja o sensibilitate difuză față de acest nou mod de a vedea lucrurile. Oamenii au adunat experiența necesară și pot judeca serios despre valoarea vieții, despre limitele și posibilitățile propriei culturi și despre propriile cerințe politice. Ajungând la o asemenea concluzie, ei descoperă uimiți cum crește numărul popoarelor necunoscute lor până acum. După aceasta va apărea neapărat necesitatea de a tempera agitația spiritului, deoarece vor fi inevitabile comparațiile și diferențierile dintre propria cultură și celelalte culturi. Evident, pe de o parte se păstrează grandoarea planurilor „dezvoltării umane” propriu-zise și, pe de altă parte, necesitatea creării unei singure „istorii comune” în care să-și găsească locul toate componentele consultative ale umanității. De fapt, deja se face simțită trecerea de la suspiciune și presiune multiseculară la respect pentru toți cu trecere la orizonturi noi, nemaivăzute până acum. Se manifestă deja evident noi trăsături ale chipului înnoitor al umanității.

Niciodată până acum oamenii nu au ajuns atât de aproape de înțelegerea faptului că autarhia culturală conduce neapărat la înjosire spiri-

tuală și stagnare în procesul dezvoltării conștiinței umane, lăsând o lacună în canavaua unică a civilizației. S-a constituit o situație total nouă, în care oamenii, parcă, se reîntorc la parabola antică, ce nu și-a pierdut încă valoarea perenă, cu corpul și membrele sale (Menenio Agrippa). Omenirea se recunoaște tot mai mult în calitate de organism enorm, cu membre corespunzătoare (oameni, popoare), răspândite în unica realitate de timp-spațiu. Iată de ce hotărârea relațiilor dintre privat și comun se analizează tot mai des în dinamica creării unei lumi unite în baza experienței și resurselor fiecărui popor în parte.

Astfel, se creează convingerea că această nouă sinteză istorico-culturală este rezultatul unirii noilor evenimente ce se intersectează între ele și că sursa noii conștiințe sociale, apărută la această intersecție, va deveni catalizatorul autentic al construcției noii societăți civile a celui de-al treilea mileniu. Desigur, aceasta e doar o anticipare a viitorului, o anticipare a noii etape istorice, încă inexistente, chemate să creeze noi forțe motrice ale unității lumii, calea care nu mai are deja alternative.

O provocare pentru toți

La masa discuțiilor internaționale apar tot mai des „tovarăși de idei” de pe toate continentele, adepta ai diferitor culturi și sisteme poli-

Iulian FILIP

Iulian FILIP

tice, fiecare dintre ei fiind de deplin solidar cu propriul popor, propria poziție politică și religioasă. Ei realizează clar motivele acțiunilor lor și bazele sigure ale propriei cunoașteri a lumii, dar împărtășesc, fără rezerve, o nouă viziune asupra lumii, în centrul căreia se află omul, lumii existente dincolo de limitele proprietiei organizării social-politice și economice, propriului spațiu cultural. Ei pornesc, întâi de toate, de la noțiunea unității numărului enorm de asemenea oameni diferenți și irepetabili, dar egali, în același timp, în percepția proprietiei demnități și naturii familiei unice, parte componentă a căreia sunt.

Mulți, în istoria trecută de mult și în cea contemporană, în tendința lor de a-și realiza propriile planuri de dreptate socială, au căzut deseori în ispita de a găsi un țap ispășitor și a arunca toată responsabilitatea pentru eșecurile sociale și pun orice obstacole în calea schimbării pe umerii altcuiva, uneori națiune, rasă, clasă socială sau chiar om separat. În tendința lor de a obține un rezultat rapid ei au încercat deseori să rezolve problema prin metode forțate. Însă istoria ne învață că asemenea experiențe, după suferințe nenumărate, i-au întors întotdeauna pe cei care le-au promovat tocmai la ceea de la ce au început. Desigur, apelul la dialog poate părea un amuzament inutil în contextul multelor probleme încurcate cu care se confruntă lumea. Și totuși, astăzi umanitatea dispune de toate

mijloacele necesare pentru a demonstra caracterul ideii de a atinge scopul nu prin ură și nebunie, ci prin productivitatea dialogului, devenit singurul mijloc nu doar de a salva omenirea de autonimicire, ci și de a oferi economiei, politiciei și culturii posibilitatea de a atinge noi puncte ale dezvoltării ei.

Din acest motiv, dialogul a devenit o provocare a timpului nostru nu doar pentru politicieni, ci și pentru cei ce activează în domeniul culturii, savanți, pictori, lăzători ai mijloacelor de informare în masă, unuiilor europene și de iluminare ale noilor generații în toate regiunile pământului. Un număr mare de asemenea reprezentanți în toate structurile societății au concluzionat deja despre importanța primordială a dialogului ca mecanism subtil de a anula încordarea și oferitor de speranțe pentru perceperea armonioasă a culturii – doar astfel putem ajunge la formarea unei uniuni unice, mondiale a popoarelor, unite în atmosfera prieteniei, respectului și înțelegerii reciproce.

Mladitele noului sunt deja vizibile în orice domeniu al vieții noastre.

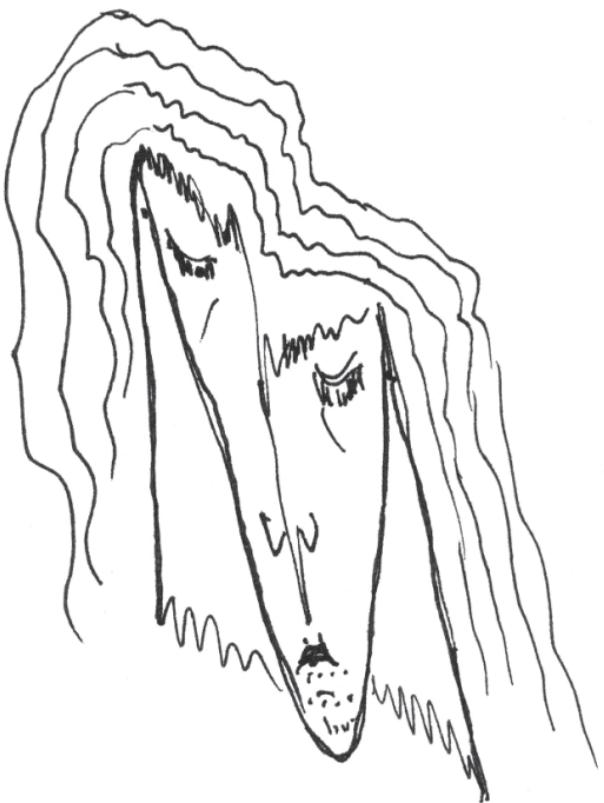
Tot mai frecvent putem întâlni pe scena politică economiști și manageri cu o cultură nouă și o nouă mentalitate ce tind către decizii ce să excludă concurența sălbatică, succesul și asigurarea din contul lipsirii și înfrângerii altora. Noua generație a oamenilor de afaceri găsește

treptat, prin intermediul dialogului, noi canale de difuzare a energiei, create de cerere și ofertă, care dictează că „Dumnezeu este piața”, luând în considerație valorile general-umane, cu toate că tendința către înflorire a fost întotdeauna satisfăcută groaznic de logica *mors tua vita mea*.

În relațiile politice și militare dialogul a devenit bază pentru speranță că, peste câțiva ani, a vorbi despre război va fi la fel de inacceptabil ca și faptul de a propune astăzi târguri de sclavi. Opinia publică mondială și, natural, majoritatea contemporanilor noștri sunt convinși de caracterul idiot și lipsit de sens al rezolvării pe cale militară a problemelor dintre națiuni, cu toate că focarele confruntărilor militare încă mai mocnesc în orice colț al lumii.

În domeniul culturii, dialogul a generat convingerea că este insuficient doar dezghețul sau pur și simplu prietenia strânsă, cu atât mai puțin necesară fiind lumea în care să domnească suspiciunea. El a pus bazele unei viziuni mai pline și mai de perspectivă asupra lumii de care s-au pătruns deja intuitiv cei care au încetat să vadă în alte popoare, rase și culturi un obiect al jafului, percepându-le ca realitate vie, cu care poți stabili contacte. Prin dialog și informare se poate trece de la atmosfera suspiciunii și adversității la cultura dezarmării psihologice și credibilității. În ciuda dialogurilor diplomatice încă extenuate, care trec deseori în insinuări

violente sau declarații lipsite de conținut, nu putem nega că pe terenul bun au căzut deja semințele nobile ale viitoarei unanimități a omenirii rezolvarea problemelor care abia ieri păreau pură utopie.

ofliners irresponsabil

Julian FILIP

II

SOCIETATEA CIVILĂ

*Bunul comun este mai bun
decât bunul unuia singur*

Tomas din Aquino

Cel de-al doilea război mondial și evenimentele extraordinare din ultimele decenii ale secolului XX au pus capăt totalitarismului. Este totuși util să analizezi experiența acumulată și întrebările și formele specifice nu doar (și nu exclusiv) sistemului totalitar, ci caracteristice și pentru timpul nostru.

De la aparența statului de drept nu s-au eschivat nici regimurile ce au creat pentru propriul popor situația de obscurantism absolut. Lipsit de orice determinare de conținut și construit ca legalitate pură, statul de drept și-a continuat astfel existența echivocă. Putem vorbi că dreptul constituie „forma” esențială unică a întregii activități de stat; dreptul sau, mai curând, legea statului este seoasă definitiv de sub influența bisericiei: ea nu mai este prinsă în ramele strâmte ale limitărilor și este în stare să includă conținutul deciziilor adoptate de structurile politice. Dar, în același timp, răspândindu-se ca independentă și atotputernică, legea își pierde demnitatea etică. Nu respectul laic al legii, ci utilizarea lui zilnică și pragmatică în calitate de simplu instrument. Noul tip de idolism funcționăresc – religiozitatea – a măritat toate structurile statului și însăși viața lui. El poate cere totul și poate oferi totul, dar nimeni nu este gata să-și sacri-

fice avutul în folosul lui. Atunci când pornesc războaie sau se realizează situații extraordinare, statul este forțat să utilizeze surogate emoționale ca „patrie” și „națiune”.

Omni prezența statului determină sarcinile fundamentale ale *ordinii birocratice duble*: persoanelor de răspundere ale administrației de stat și funcționarilor de partid. În acest timp, atât unul, cât și altul – în măsura în care puterea executivă e concrescută cu cea a grupărilor de partid organizează curente contrare: funcționarii de stat își găsesc aplicarea forței lor în cancelariile de partid în timp ce funcționarii ce au părăsit aparatul de stat se stabilesc pretutindeni la secțiunile administrative superioare ale ierarhiei de partid. Treptat, se dizolvă mentalitatea birocratiei ministeriale, astfel decurgând și curentul contrar al serviciilor și impozitelor reciproce, ele pornind nu atât de la stat, cât de la un paria sau de la structurile de partid aflate la conducere.

Membrii claselor aflate între marea capital și sindicalele lucrătorilor alimentează mereu birocracia statală și cea de partid: mii de solicitanți se transformă astfel din inamici periculoși în apărători pasionați. Astfel se răspândește spiritul biocratic, se fortifică mlaștina inaccesibilă a dragostei administrative de onoruri și a carierismului, fricii și servilității.

Atunci când funcțiile statale solicită un anumit nivel de competență, sau aplicarea anu-

mitor mecanisme și utilaje, birocratia statală începe să posede cunoaștere specială și se dezvoltă în *tehnocrație*. Nu putem vorbi despre incompatibilitatea spiritului biocratic cu cel tehnocratic: primul e fortificat de cel de-al doilea, odată ce aparatul funcționăresc poate manevra cu pârghii tainice pentru a stabili avantaje și privilegii pentru anumite persoane. Masa creează un obiect de venerație și respect din tehnocrați, chemați să lucreze pentru binele tuturor; ea este gata să recunoască în ei acea calitate elitară, care încă ieri a fost refuzată aristocrației sau minorităților intelectuale. Acesta este, posibil, singurul loc în care masa, mereu mândră de numărul ei, își înclină capul în fața *cunoașterii tehnice și a competenței*, și manifestă toleranță față de superioritatea și independența tehnocraților. Uimirea, aşteptarea și teama cu care privește omul din stradă la „specialist” conduc la distrugerea auto-aprecierii propriei competențe în toate domeniile și induc un nou criteriu care, dând peste cap aceeași regulă a totalității sau majorității, aduce la putere o conducere formată doar din specialiști.

Am amintit despre aceste nuanțe nu pentru a realiza vreun tablou istoric sau sociologic ei, mai curând, pentru a determina situația societății civile și a-i sublinia importanța juridică.

Am amintit deja despre faptul că prezența statală în sfera economică dă un motiv structurilor biocratice, în dependență de nivelul

competenței lor, să ia rolul sau să aibă intenția de a lua rolul structurilor tehnice. Alături de ele, în relațiile în permanentă schimbare de conflict sau de complicitate apar mari întreprinderi private care posedă atât putere economică, cât și monopol tehnologic. Acest fenomen a devenit deja obiect de studiu pentru sociologii filosofi, în principal adepti ai școlii anglofone și ai celei germane. Ei sunt de acord în a observa și a afirma insistent că se manifestă tot mai evident tragedia timpurilor noastre: puterea economico-tehnologică a dobândit acum o răspândire monstruoasă, atât în spațiu, cât și în viața fiecărui individ. Și a trecut demult de limitele naționale și a luat dimensiuni mondiale: întreprinderile se unesc și se contopesc, se fortifică și se concentreză. Ele scapă din mâinile acelorași proprietari, plătisitilor deținători de cote nominale în capital, în același timp deținătorii puterii grupându-se în cete de conducători, mă refer la clasa ce ține în mâini și conduce cunoașterea tehnologică.

Ideea planului-tip sau programei raționalismului de producere pătrunde treptat în viața privată a oamenilor. Trecând de limitele oficiilor, ea pătrunde neapărat în cămin, influențează opinia și alegerile familiilor, ocupă și domină timpul liber (adică, doar „eliberare” temporară de muncă grea de la fabrică și din birou. Planificarea creează și, în același timp, satisfacă nevoieștile, transformă lucrătorii în consumatori,

lipsește de individualitate și automatizează orice magazin de mărfuri cotidiene. Asistăm (hai să fim de acord cu Smith) la un nou proces de neutralizare: în timpul neutralității vizibile a economiei se naște neutralitatea puterii burocratice și tehnologice. Atunci când e nevoie de competență deosebită și cunoaștere specifică, politica, în calitate de posesoare a competenței generale, nu va avea practic nimic de spus. În fața specialiștilor, diletantul poate doar tăcea, aștepta, se poate mira.

Criza hrănește natura unui stat democratic. Independența cetățeanului, obligat să se supună legilor la acceptarea cărora participă și el, implicarea, ca modalitate de hotărâre și control de jos sunt atât de ridicate la nivel de absolut, încât și-au pierdut sensul și eficiența. Economia, sub acoperire tehnologică, întoarce puțin câte puțin neutralitatea care-și pierduse cândva poziție sub presiunea sistemului educativ contemporan în comunitatea socială. Toate formele de independență, aparent, nu mai sunt aceleași. Ele s-au dezis de politica deschiderii puterii „opiniei publice”, ce-și găsește expresia în ritualele periodice de alegere, și de la viața privată, simplificată de mecanismul repetat al relațiilor economice. Rezolvând aceste probleme, sociologii și filosofii oscilează între introvertirea naturală și critica democrației, între descoperirea erotismului și omagierea utopilor religioase.

Nu am vrea atât să tindem a analiza toate aceste fenomene, cât a încerca să atragem asupra lor atenția. Ele-și continuă dezvoltarea în structurile statului și dreptului. Puțini pot protesta contra caracterului inepuizabil al unui vas în care fiecare fenomen apare cu o regularitate uimitoare. Lipsit de determinări de conținut, dreptul include și aduce la normă ideologii și posibilități, aparatul burocratic și centrele tehnologice. Totul ajunge la ordine, dacă echilibrul este în general posibil.

Dar cel ce studiază dreptul nu-și găsește, totuși, liniștea. Și nu pentru că un economist, teoretician al raționalizării și fabricării, l-a depășit în raționamente. Mai curând e vorba de altceva: statul de drept, am impresia, și-a pierdut propria logică, sau a descoperit un sistem de judecăți total nou, diferit de cel precedent. Situația de autonomie și heteronomie se intersectează și se amestecă, dispar și apar din nou. Statul și societatea civilă nu au limite certe: socializarea statului și statalizarea societății sunt formule care, cred eu, pot descrie și explica aceste fenomene sau să le aducă la scheme supra-simplificate. Asta și devine un avertisment referitor la sarcina fiecărui cercetător al dreptului: de a oferi o înțelegere în limitele dreptului, deja nu atât pentru a răspunde la întrebările timpului nostru, cât doar pentru a găsi baza de drept a acelorași întrebări.

Julian FILIP

III

ECUAȚIA
ECONOMIE = CULTURĂ.

“DEMOCRAȚIA ECONOMICĂ”

*Nimic nu este acoperit, care nu se va descoperi
și ascuns, care nu se va cunoaște*

LUCA 12:2

E firesc oare, ca un poet să fie preocupat de economie, de o “disciplină tenebră”? Când întrebăm astfel, parcă am întreba dacă un poet din timpurile numite de Sombart “epocă a economiei” se poate interesa de lume, de viața celor din jur, de sine, de starea sa materială și spirituală, de munca sa, de propriul destin.

Nu voi aborda aici aspectul economic al artei, al pieței de desfacere, aspectul utilitar al artei; voi încearcă să evit polemicele desfășurate în jurul acestor probleme, chiar dacă sunt conștient de faptul că ele comportă un sens major. În acest context, de mare folos poate fi cartea *Economia politică a artei*, semnată de redutabilul critic englez de arte plastice, Ruskin sau recent apăruta și foarte interesanta lucrare, *Sunetul*, în care autorul ei, J. Attali, pune în discuție aspecte ale problemei economiei politice a muzicii.

Deși nu e corect a minimaliza importanța problemelor organizatorice, structurale, financiare și de piață, trebuie, totuși, să înțelegem natura acestor relații prețioase, deseori neclare, dar care întrunesc esența primordială, relevantă pentru realitatea noastră prin expresia lor artistică, prin poeticul lor. Acest adevăr a fost afirmat în mod

categoric încă de Bertolt Brecht, în lucrarea *Iulius Cezar*.

Tot Brecht, prin replica unui personaj din *Opera de trei parale* se întreabă, de parcă ne-ar întreba și pe noi: “Ce poate fi mai oribil ca furtul unei bănci?” Aspectul economic comportă, în acest context, ca și în *Neguțătorul din Venetia* al lui Shakespeare, un sens aproape satanic.

Relațiile dintre economie și cultură devin mai deschise odată cu apariția capitalismului industrial, a economiei clasice, a sistemului care (cu toată oribilitatea lui socială) devine un sistem dominant, grație potențialului bunăstării și al bogăției.

Ezra Pound ne atenționează că economia nu e doar esența poeziei: mai degrabă ea este o lucrare științifică separată, cu un scop bine delimitat.

În principiu, gândirea economică se bazează pe etică și pe voință. Pound concepe economia, pe care o califică “ortoepica”, drept expresie epistemologică a naturii și se străduiește să creeze un sistem lingvistic și logic care, în plan strict științific, poate fi opus economiei clasice, dominante în lume.

În lucrările sale, poetul tinde să determine sensul termenilor economici fundamentali. Tema centrală a creației sale e cea a “nesăbuinței” care, după cum susține el însuși, reprezintă plata iminentă posibilității de cumpărare, fără a produce sau fără a-ți frământa mintile privitor la

problema flexibilității producerii (Ezra Pound, *Munca și nesăbuința*).

Analiza și cercetarea noțiunilor e orientată către constituirea unui dicționar de termeni speciali, de interes incontestabil. Acest dicționar ar putea avea o importanță deosebită pentru soluționarea unor probleme ce țin de aspectul unităților bănești.

Pound face trimitere la regulamentul cu privire la cenusrul fundamental al teoriei economice marxiste – lipsa teoriei unității bănești. El ne amintește că Marx afirma în lucrările sale că unitatea bănească completează producția, este expresia aproape netă a evidenței și utilizării ei ca instrument de transformare a mărfurilor în bani. Astfel, Pound demonstrează că sistemului industrial îi este caracteristică dihotomia (dihotomie – compatibilitatea sau incompatibilitatea a două părți ale unui întreg) dintre economia naturală și cea monetară.

Inițial, structurile financiare s-au constituit ca și componente ale producției, apoi s-a creat un fel de perete între producător și consumator, fapt ce a cauzat mareala criză din 1929. Referindu-se la acest caz, Pound susține: “E mare contradicția dintre americanii care produc și cei care nu pot cumpăra ceea ce au produs primii. Aceasta scoate în vîleag efectul denaturat al dezechilibrului ce reiese din structurile financiare

hi perbolizate”. Insistent și accentuat, Pound scoate în evidență manifestarea dihotomiei.

Poetul a dedus procesul de schimbare a funcției banilor care, încetul cu încetul, din instrument al activității economice s-au transformat în simbol al puterii, sesizând și conținutul fetișist al relațiilor publice.

În afirmațiile sale, Pound se bazează pe aşa-numitele izvoare “eretice” ale analizei economice și financiare, făcând trimitere la câțiva autori, apreciați la răscrucerea dintre secole, dar mai ales în anii '20-'30 ai secolului trecut și neglijati pe nedrept sau respinși de știința economică oficială. E vorba de un grup de economiști, adepti ai unei mișcări ce ar putea fi numită “critica”, deși ei nu făceau parte din gruparea criticilor marxiști ai capitalismului.

Aceștia, în principiu, se refereau la analiza critică a neoclasicilor și se axau pe “legea despre desfacere” a lui Sky, care considera că, mai devreme sau mai târziu, cererea găsește oferta cuvenită și creează mecanisme de reglare economică automată.

Crizele comerciale și de producție, repetate periodic, lipsite de caracter catastrofal (cum o doreau marxiștii) au demonstrat că, de fapt, nu funcționa automatismul “legii de desfacere”.

Crizele nu afectau cererea producției, care creștea odată cu sporirea capacitatei de producere, dar au avut o influență benefică asupra sistemului

de deservire, incapabil să consume surplusul producției în masă.

Expansiunea colonială care, la etapa inițială era apreciată ca un panaceu din cauza capacitateii reduse de achitare era incapabilă să lichideze fenomenele de criză din economie.

Știința economică oficială nu era aptă să aprecieze în mod adecvat problemele existente, în acest mod fiind, de fapt, amenințate bazele economiei clasice.

Marxiștii revoluționari calificau capacitatea redusă de plată drept consecință a exploatarii și sărăcirii permanente, căci, conform opiniei lor, acest fenomen era o particularitate indispensabilă a sistemului capitalist, a deformării care putea fi lichidată odată cu destrămarea sistemului industrial capitalist.

Între școala clasică și cea marxistă exista un spațiu intermediar, care fusese ocupat confortabil de teoriile unor reprezentanți ai științei. Primii erau preocupați de problema cererii. Ea îi interesa mai mult decât obiectele de consum, decât problemele asigurării unei dinamici a economiei contemporane.

Neoclasicii și marxiștii îi calificau drept “eretici” pe acești autori ai teoriei economice, numindu-i chiar “prokeynesieni”, deoarece însoți Keynes îi studia, aprecia și cita.

În *Teoria generală* Keynes se referea, de exemplu, la Silvio Jezel, predecesorul “cererii

efective” și primul autor ce aborda problema “acumulării” și relațiilor bănești.

Conform lui Jezel (*Bani liberi*), banii “liberi” apar odată cu încetarea remunerării intereselor și, în consecință, își pierd valoarea. Acest sistem reprimă “acumularea” (deoarece nimici nu va acumula și păstra banii care își vor pierde valoarea). Astfel, banii devin din nou un instrument al schimbului, pierzându-și funcția de “rezervă prețioasă”: se pierde profitul și dividendele, prețurile coboară odată cu sporirea costului, adică a “cererii reale”. Astfel, se produce excluderea componentei financiare speculative din practica economică.

O mare rezonanță a avut-o asupra acestei teorii ideea inginerului elvețian Klifford Hue Douglas, cunoscut sub numele de Douglas (tatăl), autorul proiectului *Creditul social*. El afirma că adevărata bogătie a societății, care se compune din venitul câștigat este nedreaptă, deoarece în ea e deja prezentă inflația cauzată de abuzul unor structuri bancare ce au privilegiul de a oferi credite.

Antreprenorii erau nevoiți să ridice prețurile, pentru a rambursa cheltuielile investite în activele bancare, chiar dacă aceste active reprezentau niște investiții doar ale fondului de bază.

Pentru a evita acest mecanism de “abuzare”, Douglas a elaborat aşa-zisa teorie a “creditului social”, care s-a răspândit mai ales în anii ‘30.

Sistemul *Creditului social* prevedea formarea băncilor comerciale ce aparțineau muncitorilor. Prin ele, întreprinderile puteau achita salariul, cotizațiile și dividendele. Tot prin intermediul acestor bănci statul putea transfera acelorași întreprinderi anumite sume procentuale folosite pentru compensațiile profitului ratat la prețul stabilit de stat, mai mic decât costul produsului.

Statul ar fi putut să achite nemijlocit dividendele, care se puteau transforma în salarii. În acest mod, cu timpul, muncitorii ar fi putut deveni producători nemijlociți. Adeptii teoriei “creditului social” au susținut mișcarea politică ce a învins la alegerile din 1935 în provincia canadiană Albert. Dar aplicarea teoriei pe un spațiu aparte a fost imposibilă, căci împotriva ei a pledat guvernul sau Sovietul Suprem. Teoria lui Douglas (tatăl) susținea ideile “prokeynesiene” și aborda problema compensării reducerii posibilităților de cumpărare din contul structurilor bancare și majorării taxelor procentuale. În rezultat, s-a produs majorarea prețului și micșorarea salariului. În acest mod, teoria “cererii efective”, a anticipat determinarea lui Keynes, pe care acesta a propus-o peste câțiva ani în *Teoria generală*.

Pound a mai fost – chiar înaintea lui Keynes – preocupat și de problema cererii efective. El l-a criticat pe Marx pentru că acesta n-a ținut cont de două neajunsuri-cheie ale capitalismului

modern. Căci, afirmă Pound, “*Money is not commodity*” – “Banii nu sunt marfă”. El i-a numit pe Duglas și pe Jezel „economiști ce au încheiat epoca lui Marx”.

Bunăstarea depinde de ridicarea nivelului de trai. Sistemele financiare și bancare sabotează de multe ori schimbările și acționează pe post de “diavoli”. Capitalul, inclusiv cel bancar, în esență nu este chiar atât de rău atunci când e manevrat corect. Atunci când cheltuim banii pentru a procura anumite bunuri, ei nu mai constituie un capital. Căci “Odată primiți, banii trebuie imediat cheltuiți, altfel îi pierzi”.

Pound reacționează și la propunerea lui Jezel privitor la funcționarea imediată a sistemului monetar și includerea banilor în funcția naturală a schimbului și a parametrului de valoare.

Nu “profitul” trebuie să fie contradictoriu, ci procentele sau “economiile”. Banii nu sunt marfă, la fel cum nici munca nu este marfă. Acestea sunt principiile la care Pound revine frecvent în lucrările sale, începând cu *Abecedarul economiei*, prima ediție a căruia a văzut lumina tiparului în 1933. Pound considera că banii trebuie să confirme existența valorilor reale.

Schimbarea acestei funcții, aşa-numita “școală bancară”, care vedea în bănci posibilitatea creării instrumentului de achitare, presupune o delimitare clară între economia monetară și cea de producție. Pound utilizează elementele-cheie ale

misticării insuficienței în raportul dintre noțiunile marfă-bani. El analizează problema insuficienței banilor; dezvăluie modul de manipulare (tipic teoreticienilor sistemului industrial-financiar capitalist) care rezidă în stimularea condițiilor insuficienței acolo unde ea, practic, își pășește, pentru a stimula interesul și a da posibilitate veniturilor benefice “să se coacă” și, astfel, manipulând pârghiile gospodărești, să dirijeze puterea politică și economică a respectivei țări.

Aurii consideră că simbolul monetar care, tradițional, a creat insuficiența mărfurilor este moneda sonoră (aurul), considerată de toți drept normă, pentru faptul că ea contribuie la stabilirea rezervei fără limite, în cantități discutabile, determinate de băncile guvernatoare (adică de băncile țărilor-hegemon).

Grație acestui sistem, băncile centrale privează de independență băncile coloniale (adică băncile țărilor subjugate), ultimele fiind lipsite de libertatea de a decide de sine stătător modul de asigurare a suportului financiar privind dezvoltarea economică a țărilor din care fac parte. În cazul în care un atare suport e comensurabil cu volumul rezervei valutare, un rol important îl au băncile guvernatoare.

Devine deosebit de actuală și stringentă problema restanței țărilor în curs de dezvoltare. Sistemul axat pe spirala insuficienței mijloacelor financiare poate deveni un bumerang pentru

aceleași țări-hegemon. Orice caz de limitare a masei lichide poate genera conflicte financiare fără precedent.

O consecință indisutabilă a acestei stări o constituie lipsa pârghiilor financiare în aşa-numitele țări în curs de dezvoltare (cum e și Moldova), sortite să “se îngloade” în datorii, devenind jertfă a intereselor străine, moment care înrăutățește situația de debitor neachitat al respectivei țări.

Pound a prezis o atare situație, pe care a calificat-o ca “nedreaptă” și paradoxală.

“A menționa că țara nu se poate dezvolta de sine stătător din lipsă de finanțe (afirmase un interlocutor din Moldova, care n-a dorit să-și divulge identitatea) înseamnă a susține că drumurile nu se pot construi din cauza lipsei de kilometri”.

Ideea belșugului (conform opiniilor ideologice economice ale lui Pound și Marx) a influențat, se pare, concepția economică a poetului american care se referea la operele altor economisti (Douglas-tatăl și bavarianul Jezel).

Ideile necugetate, pur utopice, deși conțin o anume cultură economică critică, respectă, totuși, canoanele academice generale și apreciază înaltele valori liberale.

Acesta-i sensul esențial al noțiunii de economie canonică.

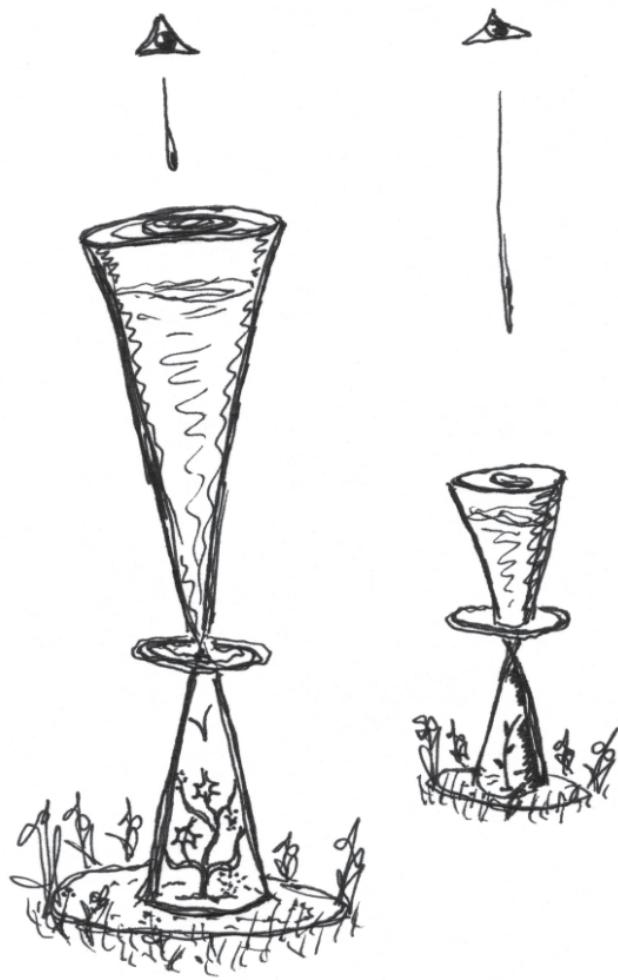
Pound, deși s-a pronunțat împotriva transferării banilor cu scopul de a spori cantitatea lor, în realitate n-a negat, în numele unui ideal ne-economic irealizabil, economiile, dezvoltarea forțelor de producere. El s-a referit la economia pur funcțională, care nu trebuia să exproprieze, exploateze, extirpeze creatorii de bunuri (oamenii), ca veniturile astfel obținute să aparțină unui grup mic de oligarhi. Pentru Pound, poet și om de cultură, eliberarea economiei de creditori, de venitul nemeritat înseamnă, de fapt, eliberarea adevăratelor forțe de producere, transformarea lor într-un catalizator al progresului civic, uman și social.

IV

SUVERANITATEA ȘI BANII

*Banii adunați te slujesc ca un sclav sau îți
poruncesc ca un domn*

HORATIUS

Julian FILIP

Banii nu sunt un instrument simplu, precum e săpăliga. Ei împlinesc două funcții primordiale: reprezintă măsura costului pe piață și constituie pârghia ce asigură procurarea mărfuii. Cam în acest mod, folosind o formulă tranșantă, definește poetul Ezra Pound banii, învestita sa lucrare *Munca și nesăbuința*. Milano, 1972.

Fiecare unitate de măsură corespunde obiectului pe care trebuie să-l măsoare. Metrul posedă lungime, pentru că măsoară lungimea, banii au calitatea de cost, deoarece măsoară costul. E deci clar că banii nu sunt doar o simplă unitate a costului, dar și a costului fiecărei unități, căci, conform opiniei generale creează, în mod convențional, prețul de cost din contul acelorași finanțe și, fără mare efort, le înlocuiește, prin acțiunile ilicite ale unui grup de oameni.

Anume din această cauză, au suferit cumplit multe comunități naționale. Mai ales atunci când prețul valorilor materiale a fost stabilit din contul valorii muncii depuse la producerea acestor valori, oamenii nefiind pregătiți să conștientizeze imensa cantitate a prețurilor nule, apărute în momentul stabilirii unității bănești. Ignoranța a creat o concepție eronată privitor la imposibilitatea

stabilirii prețului convențional pur (fără cheltuieli) și, respectiv, la imposibilitatea de a-l procura gratis.

Deci, s-a constatat că prin acaparare, se pot crea posibilități minunate de a trăi din contul finanțelor create de ceilalți cetăteni. Tot astfel, din contul belșugului se pot forma marile mistere ale căpitaniilor businessului bancar. Dar în același timp, națiunile sau chiar guvernele pot împrumuta bani de la bănci în momentul emisiei. Și nu gratis, cum ar fi logic, ci din contul compensării restanței. În asemenea circumstanțe, unitatea bănească, care în momentul emisiei trebuia transmisă în proprietatea comunităților naționale, devine valoare materială convențională, purtând denumirea de “obiectul restanței”. Comunitățile naționale procurau doar acea parte a proprietății care nu avea acoperire, situație ce ar putea fi asemuită cu cea a debitului, care e proprietar al averii până în momentul în care restituie această avere stăpânlui, adevăratului proprietar, adică băncii centrale.

Ca să explice această a doua formă a proprietății, specialiștii în domeniul suveranității monetare utilizează un termen de argou, reprezentat prin cuvântul roman **dominio** (dominație), considerat de ei fundament al “cămătăriei” și al “camatoerătiei”, dar pe care poetul Pound a avut curajul să-o renege cu toată expresivitatea harului său. Din lucrările sale,

adresate monetarismului, se desprinde o atitudine mai mult religioasă decât științifică. El analizează problemele ca un proroc și se pronunță în favoarea protejării oamenilor de la influența forței întunericului. Pound constata că societatea contemporană lui era constituită din trei categorii fundamentale: bancheri, comercianți și chelneri. În acest sens, discursul lui C. Ventura: “*Maledictus in plebe sit captans annonam*” conținea un mesaj adresat nouă, mesaj care ne îndeamnă să nu trecem nepăsători pe lângă problemele majore ale timpului ce-l trăim.

Nu e incidental faptul că debitul și creditul, circulante încă din antichitate, au constituit baza noilor porunci ale celor doi posibili stăpâni ai omului: *Dumnezeu și Mammona*: “[...] transmite-ne nouă datorile noastre precum și noi le transmitem debitorilor noștri...”, „[...] să vă binecuvânteze Dumnezeu (*Privește în părți cititorule, pentru adeptii lui Mammona, Mammona este Dumnezeu*). (Pentru noi același lucru înseamnă Satana) când veți deveni creditori tuturor popoarelor lumii și debitorii nimănuți”. Însăși faptul că unii conducători (hrăpăreți) au acceptat al doilea principiu e o mărturie eloventă că Mammona a devenit stăpânul lumii contemporane. Căci, într-adevăr, există deja creditori ai întregii lumi și debitori ai nimănuților, ființe umane sau forțe oculte din cealaltă lume, care acționează fără a cere com-

pensații, fără a face returnări. Pentru că, în momentul emisiei, banii se cheltuiesc sub formă de împrumut și pentru că transformarea lor în împrumut este întotdeauna o prerogativă a proprietarului. Banca este recunoscută drept proprietar al banilor, valoarea acestora fiind creată de societate. E clar că valoarea banilor nu este determinată de cel ce emite și imprimă semne bănești, ci de cel care acceptă banii drept mijloc de plată și drept unitate de cost.

Toate popoarele sunt private de unitatea bănească proprie chiar din momentul când aceasta se emite. Deci, ele sunt lipsite și de speranța vreunei compensări, sunt puse în situația de a suporta pagube și se pot pomeni jertfe inconștiente ale unei exerocherii de proporții, fenomen ce a generat rădăcini adânci în istorie. Și nu întâmplător Mammona care, în limba armeană veche însemnă “*bani*”, a devenit un principiu al acestei lumi.

Poetul Ezra Pound ar putea fi înscris în panteonul marilor eroi care au relevat adevărata esență a puterii suverane, încercând să sensibilizeze prin cultură. Mesajul lui consonează cu cele mai bune tradiții ale bisericii romano-catolice, care s-a pronunțat întotdeauna ca adversar al acestui principiu al lumii actuale. Iată de ce, forțele oculte îl reprezintă pe Pound ca pe un dement dezolat, îi ridiculează pe cei ce nu vor și nu acceptă să-l conceapă astfel.

Poate fi un lucru firesc ca adeptii științelor sociale să accepte concluziile noastre modeste, care i-ar ajuta să formuleze moduri (în excluditivitate noi) de abordare a vieții politice și juridice, care ar avea un rol substanțial în democrațiile tinere, precum e cea din Moldova.

Dacă am încerca să transpunem mesajul lui Pound într-o formă sintetică, am înțelege că, din punct de vedere moral, reforma sistemului monetar constituie o prioritate mult superioară tezelor științifice. Din momentul creării unității bănești, ea devine normă generală, iar comuniunile naționale devin proprietari ai banilor. Ei devin proprietari și nu debitori ai propriilor finanțe! Alegerea strategică este întotdeauna simplă și evidentă, pentru că, după cum accentuasem și mai înainte, nu cel care imprimă și emite bani creează valoarea unității bănești, ci cel care acceptă această valoare în calitate de mijloc de plată, adică comunitatea cetățenilor. Aceasta și numai aceasta ar trebui să fie unicul proprietar și stăpânul absolut al mijloacelor bănești. Altfel spus, omenirii îi este sortit să rămână un debitor veșnic, care plătește bani, și sub aspect cantitativ, și sub aspect temporal. Astăzi, antreprenorul care produce mai multă marfă, râvnește a-și mari capitalul circulant, încearcă să creeze producție socială, dar, începutul cu începutul, se “îngloadă” în datorii. Sporirea avuțiilor reale, grație cărora omenirea capătă posibilitatea să se dezvolte

perpetuu e, în realitate, o denaturare sau, de multe ori, se reduce la zero, din cauza obiectivelor discutabile, necontrolate, ale cămătarilor contemporani.

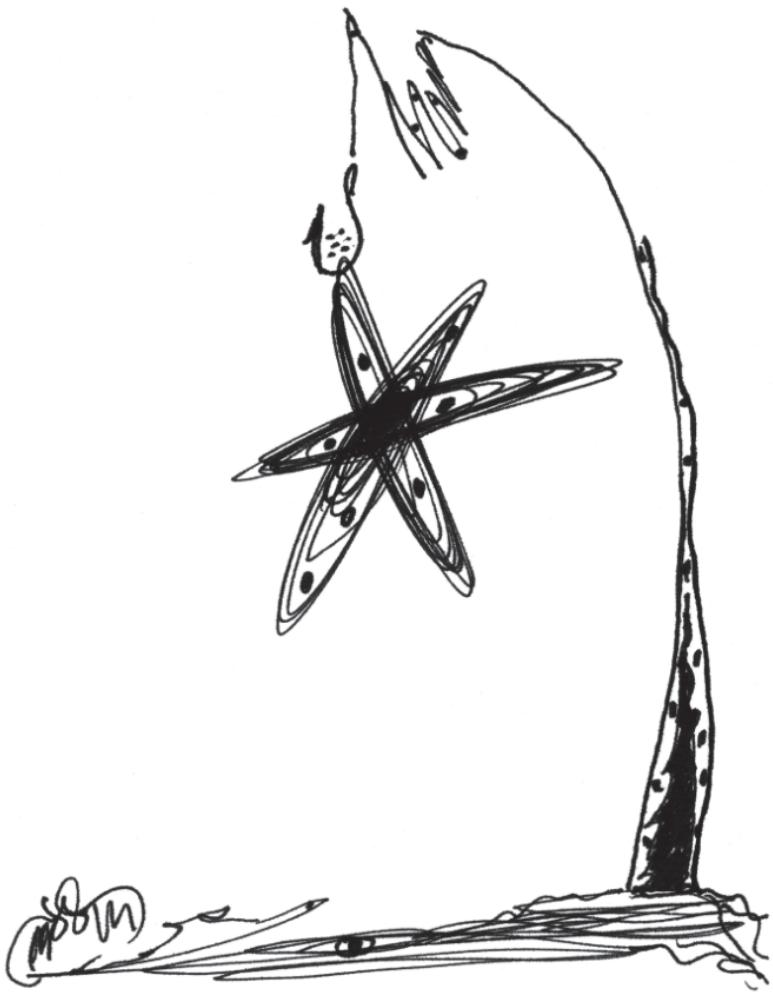
Pentru generația actuală nu există problemă mai importantă decât reforma monetară. Poetul, citat anterior, la timpul său, ne avertiza că e inadmisibil a nu cunoaște asemenea probleme, căci ele supun riscului însăși existența civilizației. O societate constituită numai din bancheri, comercianți și chelneri, reprezintă fără îndoială, o imagine sinistră, lugubră a unei societăți barbare.

V

CUM VECIUL PĂCAT
A DEVENIT FENOMEN SOCIAL

*Dușmănia
este ura care așteaptă prilej de răzbunare*

M. T. CICERO

Iulian FILIP

Ce este invidia? Provenind de la lat. *invidere*, cuvântul invidie exprimă sentimentele de dezamăgire, necaz, nemulțumire ale unei persoane, manifestate față de cineva care este fericit, trăiește mai bine, a atins succese mai mari.

Întotdeauna cel ce invidiază e bântuit de gândul că anume el e lipsit – pe nedrept – de aceste bunuri sau, dacă le posedă, ar fi vrut să le folosească doar el. Anume în această ipostază se manifestă invidia de secole, fiind din punct de vedere al moralei catolice unul dintre cele șapte păcate capitale, ca o contra-pondere pentru virtutea numită dragoste de aproapele.

Din punct de vedere psihologic, persoana care invidiază trece prin niște chinuri cumplite. Suferă din cauza speranțelor neîmplinite, din cauza planurilor eşuate, din cauza obstacolelor și vicisitudinilor pe care nu le-a putut depăși în calea spre scopul propus. Ea se chinuie pentru că alții, având aceleași premise și trăind în condiții sociale similare sunt, în ochii ei, mai norocoși și au reușit să meargă înainte. Doar acest raționament este suficient pentru a găsi concepții fundamentale și a realiza o analiză sociologică a noțiunii de invidie: componentul

teologic al acțiunii sociale strategice, influenței asupra ambianței, criteriile de succes.

Am pomenit deja despre morala catolică și despre păcatele capitale. Ele sunt șapte la număr și toate țin de sfera emoțională. În afară de invidie, mai există mândria, avariția, voluptatea, lăcomia, ura și indolența. În toate ele, dacă te lași în voia pasiunilor, există elementul (efemer și impermanent) împlinirii sau satisfacției egoiste. Nu putem spune același lucru și despre invidie. Invidiosul suferă mereu. În momentele de invidie nu simte nici măcar o umbră de mulțumire, doar chinuri și suferințe. Dacă invidia depinde de caz, suferința îl bântuie pe invidios permanent. (Nu degeaba Dante a văzut suferinții invidioși de pe Pământ așteptând Purgatoriul. Nu-i amenința, aşa cum s-ar fi putut aștepta, întunericul Infernului, de unde nu mai există întoarcere. Ei stăteau, îngheșuiți unul în celălalt, în ciuda urii arzătoare pe care i-o purtau aproapelui în timpul vieții, iar pleoapele lor erau cusute cu fire de fier pentru că le deschideau prea tare atunci când era vorba de binele altora și le închideau când trebuiau să-și vadă lipsurile).

De ce? Probabil din cauză că invidia se încadrează în anumite limite. Si dacă viața este aşa cum este, adică în permanentă dezvoltare, atunci această dezvoltare nu poate să nu genereze nerăbdare și neacceptare față de tot ce poate împiedica activitatea socială. Această atitudine

trebuie avută, întâi de toate, față de neputința proprie, care și trebuie percepută ca limitare sau obstacol. În lipsa conștientizării limitelor, nerăbdarea și setea de superioritate devin ele însesele limite și, luându-le în considerație mobilitatea, devin factor social insesizabil, dar rațional. Această situație devine, neapărat, un indice al proprietății neputințe față de alții. Iată din ce motiv această neputință pare absolut rațională, fiind poate acceptată anume din acest motiv.

Astfel, dacă invidia este irațională, atunci simplitatea și mijloacele de a atinge scopurile propuse, poate lipsi de surse atitudinea sumbrilor invidioși (îndeosebi a celor care se simt infinit de bine atunci când fac neplăceri celor pe care îi urăsc). Evident, în sistemele sociale în care persoana este calificată mai mult după ceea ce a obținut decât în baza calităților individuale, un asemenea raționalism este întotdeauna mai greu și incapacitatea se transformă întotdeauna în necaz generat de propria situație, creând astfel invidia față de alții. În aceste sisteme sociale aprecierea eului propriu rezultă deseori din opinia publică (aprecierile altora) și mediul social impune o concurență încordată și conduce la comparații neplăcute, în care cresc atât succesul, cât și eșecul, atât lauda, cât și denigrarea. Se înjosește chiar noțiunea însăși de ajutor reciproc și regenerarea sistemelor sociale orientate spre *friendly*.

Societatea kantiană a unei comunicativități necomunicative ieșe în avanscenă, și victoria cuiva se pierde în situația înfrângerii altuia. În concluzie, scade nivelul aprecierii generale a realizării principale a eticii sociale care, și în alte cazuri, fără caracter cognitiv, nu se poate lipsi de normă esențială a respectării unora și *alterum non laedere*.

În viața reală, invidia manifestată în grupuri mici, cum ar fi la sat, în localitățile mici, mai ales printre oamenii de știință (cunoscutul caz cu vestitul chirurg) nu prinde nicăieri rădăcini mai trainice ca în mediu feminin. Și, într-adevăr, cele mai clasice exemple de invidie sunt legate de sexul frumos. Ne vine imediat în minte reprezentarea invidiei ca femeie ce stă în pragul unui salon, femeie asupra căreia sunt orientate privirile pline de uimire ale bărbaților și cele la fel de pline de invidie ale femeilor. Încă nu cu mult în urmă obiectul esențial al concentrației frumoaselor doamne era bărbatul, acum însă l-a înlocuit succesul profesional. Astăzi, când femeile au ieșit din „paradisul” domestic, ajungând în mediu social și de serviciu, obiectul concurenței lor se schimbă perpetuu. Alberto Moravia spunea undeva că invidia e un fel de mingă de cauciuc: oricât de adânc ai împinge-o sub apă, oricum se va ridica la suprafață. În ce privește sexul frumos, putem spune că dacă gelozia este recunoscută de societate și nu poate deveni cauza unui scan-

dal prea mare (ba chiar din contra, îi provoacă bărbatului) o plăcere tainică, atunci invidia între femei, la serviciu și în mediu profesional provoacă deseori un sentiment de rușine. Iată de ce trebuie să se ascundă sub mantia mincinoasă a relațiilor prietenesești.

În povestea Alba-ca-Zăpada, frumoasa și perfida mamă vitregă e plină de invidie după discuția cu oglinda magică, motiv pentru a-și ospăta copila cu un măr veninos. Încercarea de a-și omorâ rivala din invidie stă la baza multor mituri în care conflictul se termină cu otrăvirea. Să ne amintim de zeița discordiei (oare nu anume aceasta este cauza războiului troian), care din motivul că nu a fost invitată la una din sărbători a aruncat mărul discordiei, creând astfel neîncredere, ură și vrăjimăsie printre celelalte zeițe.

Există încă o poveste despre prințesa din pădurea adormită, victimă a magiei unei alte vrăjitoare rele și invidioase, pe care tatăl fetei a uitat s-o invite la botezul copilei.

În toate aceste cazuri, invidia este prezentată ca participantă în cadrul relațiilor conflictuale între femei; e aproape imposibil a realiza o înțelegere reciprocă din cauza acestui sentiment. Și, într-adevăr, în zilele noastre, înțelegerea reciprocă între femei, dincolo de pura solidaritate feminină, nu se întâlnește prea frecvent. În epoca feminismului militant, patosul rudeniei între femei a devenit ca un fel de cortină pentru concu-

rență, adversitate, vrăjmășie, un obstacol de netrecut pentru stabilirea relațiilor de încredere. Se creează impresia că agresivitatea feminină ieșe din nou pe prim-plan, luând forma a tot felul de torturi și pâre, chiar dacă regulile sociale existente încearcă să-o țină sub control. Uneori ea apare sub masca expansivității provocatoare, orientată pe calea înșelătoare a unor zâmbete evident lipsite de compasiune, complimente prost înțelese, linguri exagerate, care servesc deseori doar ca modalitate de a ascunde ambiții iluzorii și trădări. Astăzi este forma pur feminină de minciună și, deseori, devine punctul vulnerabil principal.

Invidiosul se consideră jignit în mod nejustificat de către situațiile ce îl înconjoară (Dumnezeu, soarta, oamenii, evenimentele, faptele etc.). El se avântă în căutarea dreptății, cu toate că, de fapt, nu vrea deloc dreptate scris cu majusculă.

Într-adevăr, ce pot avea în comun dreptatea și vaietele sau suferințele invidiosului, care se lamentă cu amărăciune din cauza sorții sau a Atotputerneului. Ce se poate aștepta de la un nenorocit, care se plânge din cauza nedreptății și se coace în mod strident și dezlegat din cauza intereselor lui mărunte, călcând în picioare normele general acceptate, acceptate ca stâlpi ai dreptății naționale obiective (atât socială, cât și personală)? Nu-l bântuie oare jalnica dorință de a se bucura de viață din contul nefericirii

altui om, devenit obiect al invidiei (succes, bani, putere)?

Ceva total diferit de invidie este sentimentul dreptății sau situația ei predestinată! Pentru a realiza acest lucru, trebuie să știi să diferențezi personalul de social, să vezi dincolo de lungimea propriului nas, să înțelegi punctul de vedere al altuia, renunțând la ceea ce știi despre tine însuți, presupunând și, în final, știind a te pune în situația celui invidiat.

Poate fi oare continuată discuția despre nedreptate în forma în care tocmai am prezentat-o? Sigur că nu, odată ce procesul formării invidiei își are rădăcinile nu în încrederea, ci în ideea de a săvârși acte de violență prin intermediul mecanismului minciunii. Și dacă ar fi să realizăm o analiză profundă, am putea vedea doar dorințe mărunte, crescute din dispreț, necunoaștere a altora și mizantropie, care percep relațiile sociale doar deformat și, din acest motiv, total nedrepte, sau considerate ca justificate doar de cei care împărtășesc viziunea invidiosului. De fapt invidiosul nu luptă deloc pentru dreptate, căutând doar norocul, avântându-se nu în căutarea egalității, ci în căutarea de privilegii personale.

Cea mai slabă parte a procesului formării sentimentului de invidie devine evidentă atunci când invidiosul se retrage pentru a-și constitui propriul fragment de comunitate. Astfel, el consti-

tuie un singur „eu” în locul marelui „noi”, un singur „eu”, care trăiește în neîncredere și ură, capabil să distrugă nu numai o petrecere la care nu a fost invitat (bătrânul Eros din mitul grec, care merge în urmă), dar și orice fel de susținere socială, cum ar zice istoricul american Don Herzog.

Invidia este coloana vertebrală a noii discordii, cod genetic al neîncrederii, hibrid de stagnare și conservatism. Total diferit de noțiunea de dreptate! Oare poți descoperi semințele și mlădițele invidiei la un intelectual burghez, capabil să trădeze interesele propriei clase și să-și stabilească idealuri contrare propriilor interese în favoarea unei dreptăți sociale care să funcționeze și asupra celor săraci și asupriți? Oare poți descoperi semințele și mlădițele invidiei într-un misionar ce a refuzat viața liniștită trecând la meditații despre divinitate și la rugăciuni, și plecat într-o țară îndepărtată, pentru ca, riscându-și viața, să trateze, să salveze bărbați, copii, femei cezac în boli groaznice, sărăcie, foame sau în condiții de război civil? Sigur, acesta e un cu totul alt stil de viață, care exclude egoismul mărunt, ce predică renunțarea la tendința de a-și încălzi doar propriul loc și capabil să găsească interes și frumusețe și în alții și, uneori, să-i și iubească (e vorba de altruism).

Încercările de a-i conferi invidiei o funcție socială progresistă, o funcție în dezvoltarea

demonstrației (de exemplu, cazul lui Bertrand Russel) sau încercarea de a o conecta la ideea de egalitate și dreptate nu pot satisface pe nimeni. Shoek este neconvincător când consideră invidia o forță revoluționară distrugătoare. E complet greșit! Nietzsche vorbea foarte exact despre aceste senzații, spunând că ele nu sunt altceva decât o formă de invidie, acutizată de sentimentul umilirii. Plină de tendință de a apăsa și a purta pică, ea se manifestă involuntar alături de o dorință aprigă de revanșă.

Pe lângă asta, invidia nu poate fi numită fenomen carstic, care acumulează mereu energie, pentru a exploda mai apoi, aruncând în aer valoările constituite și distrugând *statu quo* tradițional, cu atât mai mult că, aşa cum am încercat să explicăm, ea nu este deloc o forță progresistă, creatoare sau revoluționară ci, mai curând, din contra: o forță conservatoare și reacționară, ce conduce la stagnare și la nivelarea primitivă a tuturor.

Un actor public invidios, în individualismul său exagerat și cu o părere lugubră privitor la tot ce ține de viața altora, tinde să-și păstreze cu orice preț propriile privilegii (nici măcar nu admite gândul că altii i-ar putea fi egali). Sau tinde, în mod mărunt, să găsească sau ceea ce deja nu este, sau un nou privilegiu, pe care îl folosește deja. Cei bogăți și cei ce mențin puterea (uneori atotputernicia) sunt deseori numiți

instantă de dreptate a claselor asuprите, dar nu este deloc aşa. De fapt, e vorba de următoarea etapă, calitativă, de transformare a unor sentimente pur personale (având uneori și o nuanță de invidie) într-o forță colectivă, ce să conducă la transformarea mișcărilor în ceva total diferit. Posibil, anume asta și devine cauza revoluției și generatorului de energie socială, ce are în comun cu invidia doar foarte puțin sau chiar nimic.

E posibil ca sub ochii noștri să se producă devenirea unei personalități puternice și auto-determinarea unor noi forme de solidaritate. Asta nu ține de indivizi care, prin natura lor, nu pot deveni o verigă de legătură. Ei nu pot fi niște strat, niște clasă; predestinați să rămână nomazi eterni în locuințe primitive lipsite de ferestre. Ei se uită unii la alții câinește, înțelegându-și incapacitatea de a se uni sub standardul dreptății obiective. Un asemenea grup (sau masă) de invidioși va fi mereu dezbinat de o critică perpetuă adâncă; din orice concepție acceptabilă de dreptate, el își va extrage avantaje și venit personal, dar nu va izbuti să-și stabili niște principii de esență.

Invidioșii nu au niște scopuri, nu au program comun, le rămâne doar cearta interioară și faptul de a se ataca unul pe celălalt.

Efectul invidiei nu e pur și simplu tendința de a-și satisface dorința ei, mai curând, o încercare de a-i împiedica pe alții să-și-o realizeze, sau de a

nu-l lăsa pe altul să-și exprime respectul. A ucide demnitatea altuia, iată principiul esențial al oricărei alegeri etice. Spre deosebire de *alterum non laedere*, faptul amintește de acel „Calabrache” cu cărți de joc franțuzești, joc în care trebuie să-ți împiedici adversarul să învingă, nu să încerci a câștiga tu însuți.

Cu toate acestea, principiul este stabilit de natura însăși și, în timpurile noastre, el se diferențiază prin niște caracteristici exclusiv individuale. Nu are sens să vorbim, aşa cum se vorbește deseori, despre „invidia colectivă” sau despre invidia „de clasă”. Totuși, anume forma de producție și relații, întrebuințarea mijloacelor materiale ale capitalului generează o doză (mai mare sau mai mică) de invidie sau chiar creează invidioși. În acest sens, Daniel Bell afirmă că societatea burgheză este o instituție a invidiei. Am abordat deja această temă, însă trebuie să mai revenim la ea, deoarece o bună parte a libertății sociologice o vizează, dar n-a cuprins-o niciodată, într-o formă atât de detaliată.

Nietzsche, Rimmel, Weblen au abordat într-o măsură mai mică această problematică, uneori chiar subliniind, întâi de toate, mecanismele cele mai reprezentative din punct de vedere estetic, poate un pic superficiale, dar importante sociologice, ale formării invidiei. Nu doar vechiul proverb „Mai bine invidie decât compătimire” este un imperativ categoric al clasei avute, căci mai curând „evidenta învechire” a lui Weblen sau

„făurirea” frivolă și inutilă a lui Rimmel devin uneori un fel de justificare personală a situației sociale a burgheziei europene și nord-americane din secolul XIX.

Avuția și luxul – iată dirigitorii noii explozii de invidie. Moda însăși, cum spunea Rimmel, își aduce primul obol și, în consecință, amplifică sentimentul invidiei, stabilind un fel de concurență în tendință de a se separa, precum remarcă peste ani Bordeau.

Sociologii ce analizează problema concurenței și imitației au remarcat, de fapt, că o persoană separată considerând că acționează în societate absolut individual, îi imită, de fapt, pe ceilalți. Iată de ce sarcina științelor sociale este de a stabili caracterul iluzorii al individualității anumitor indivizi în structurile sociale. Imitația trebuie interpretată ca lege esențială, care i-a permis lui Tardet să susțină că la nașterea societății este importantă, nu atât conștiința, cât prestigiul, care îi forțează pe unii să-i imite pe alții. Punctul de vedere harismatic al lui Tardet este și el elocvent, aşa cum evidentă este și diferențierea clară a individului obișnuit, întotdeauna gata să copie pe cineva în personalitatea lui extraordinară, adusă drept exemplu bun de urmat, în special în contextul virajelor abrupte ale dezvoltării sociale.

VI

INSTRUIRE GENERALĂ SAU DISTRUGERE GENERALĂ?

*Rămâi de-a pururi copil dacă nu știi
ce s-a întâmplat înaintea nașterii tale*

M. T. CICERO

Julian FILIP

Despre nimic nu se discută astăzi mai mult ca despre rolul instruirii în societatea contemporană și, în particular, despre importanța ei pentru progresul economic. Drept confirmare poate servi și faptul că atunci când se vorbește despre cheltuielile pentru învățământ, în Europa se face referire la „investițiile umane”. Or, scopul oricărora investiții e de a obține venit. Astfel, instruirea devine un aspect, ba mai mult chiar, o parte valoroasă a politiciei economice. Într-o societate dezvoltată această certitudine capătă o importanță primordială.

Nu începe îndoială, că instruirea este într-o strânsă corelație cu economia. Se știe demult că un sistem bun de instruire, alături de o rețea bună de transporturi și de o conducere bună formează factorii principali și ineranți progresului economic. În lumea modernă, cea mai mare parte a industriei funcționează bine, pentru că în ea sunt angajați muncitori ce nu știu carte, dar care sunt perseverenți și disciplinați, care s-au eliberat de curând de frustrările sociale și de singurătatea vieții de la țară. Multe ramuri de producție, ce solicită muncă anevoieasă, s-au mutat din acest motiv în zone industriale

în care mușchii și supușenia garantează eficiența economică.

Dar, în țările dezvoltate, instruirea continuă să joace unul din rolurile-cheie în economie. Economia contemporană solicită forță de muncă eficientă și accesibilă. Ramurile de producție ce se extind rapid, ce sunt bazate pe tehnologie, artă, design, turism, industrie și profesiunile ce țin de teatru, modă și cultură necesită personal calificat. În plus, instruirea pregătește și stimulează inovatorii care, la rândul lor, satisfac interesele și setea de distracție a populației instruite. Instruirea, mai scurt-spus, reprezintă, prin esența sa, un factor economic important.

Referindu-mă la instruire, repet încă o dată că scopul ei esențial este de a presta servicii economiei. Totuși datorită implicării sale în dezvoltarea economică, instruirea are nevoie de susținere financiară. Dar, se cere specificat un lucru. O societate bună nu poate admite ca, în zilele de azi, instruirea să servească, întâi de toate, economiei. Rolul politic și social al instruirii este mult mai larg, și acest fapt este suficient ca ea pur și simplu să existe.

E de ajuns să amintim despre rolul major pe care îl are instruirea în menținerea păcii și liniștii în societate. Ea este unica speranță a claselor nevoiașe și defavorizate de îmbunătățire a condițiilor de trai.

O anumită stratificare economică a societății este, fără doar și poate, inevitabilă. Căci, practic, este imposibil a ne imagina o societate fără clase. În orice caz, pentru civilizație și pentru stabilitatea politică, societatea trebuie să ofere oamenilor posibilitatea reală de a trece din clasele de jos în cele superioare. Fără asemenea posibilități e imposibil a evita nemulțumirea generală, care poate cauza până și revoltă socială.

Anume acest gen de ascensiune permite, în Europa, minorităților, uneori revoltate sau izolate din cauza semnalmentelor naționale ale emigrantilor, să se despartă de nemulțumiri, furie și uneori, de trecutul criminal și să se implice, în mod pașnic în viața societății care le-a pus în fruntea economiei și politicii. Această ascensiune, chiar dacă se produce pe parcursul unei sau a mai multor generații, a devenit posibilă doar datorită instruirii. Oamenii slab instruiți sunt predestinați pentru ocupații plăticoase, dificile și monotone, ba chiar și la șomaj, precum deseori se și întâmplă. O îmbunătățire a condiției lor e posibilă doar prin intermediul instruirii. Nimic nu poate fi îmbunătățit dacă nu există instruire. De multe ori oamenii recurg la criminalitate și cruzime pentru a-și ridica nivelul condiției lor de viață. E posibil a se face, ba chiar trebuie făcut un singur lucru: a se oferi o instruire mai bună celor ce trăiesc în condiții foarte rele. De fapt, anume aceștia au cea mai mare nevoie de

mijloace materiale pentru schimbarea propriei lor vieți.

Într-o societate civilizată instruirea soluțio-nează încă cel puțin două probleme. Prima ar fi contribuția fiecărui individ la auto-conducere, cu ajutorul propriului intelect; cea de-a două – posibilitatea acestuia de a se bucura pe deplin de viață. Auto-conducerea, democrația sunt, fără îndoială, obiective greu de atins. Sistemul simplu de proprietate agrară cerea puțin de la stat. Conducătorilor, ca și celor conduși le era suficient un nivel intelectual relativ mic. Însă, odată cu progresul economic și cu responsabilitatea so-cială, concomitentă lui, crește, ca funcție exponențială, dificultatea și complexitatea problemelor cu care se confruntă conducerea. Soluționarea lor necesită mai multe căi: prezența unui electorat bine informat și pregătit intelectual pentru înțelegerea problemelor create sau oferirea de împuterniciri (mai mari sau mai mici) statului și birocratiei lui, fapt ce ar permite rezolvarea acestor probleme. Se mai poate face apel la ignoranță și analfabetism, dar aceasta va conduce, neapărat, la distrugerea structurii politice și sociale.

De fapt, dilema ar fi următoarea: instruire generală sau distrugere generală.

Nu afirm nimic nou. Toate forțele democra-tice se tem de „realizările” ignoranței.

Faptul că în Europa se manifestă cele mai extremiste grupări de integraliști și voluntari religioși demonstrează că aici un procent semnificativ de populație e dispusă să sprijine catastrofismele politice și sociale. Dar grație instruirii, această minoritate se menține în limitele raționalului.

Există, însă, și altă, mult mai sensibilă relație între instruire și democrație. Instruirea face democrația nu doar posibilă, ci și esențială. Ea contribuie nu doar la conștientizarea propriilor drepturi, ci oferă populației și posibilitatea ca doleanțele ei să fie auzite. Toți știu că în cadrul autoritarismului este ușor să supui femei și bărbați neinstruiți, mai ales dacă aceștia sunt risipiti prin regiunile rurale și au un singur stăpân. Or, acest lucru nu se poate întâmpla acolo unde cetățenii sunt instruiți și-și cunosc drepturile. Acest moment e bine relevat în zilele noastre: nu există nici un singur popor cultivat și bine instruit ce s-ar afla sub puterea dictaturii sau, cel puțin, nu s-ar împotrivi acesteia. În țările sărace, cu populație analfabetă, dimpotrivă, dictatura este un fenomen obișnuit.

Astăzi, oamenii s-au deprins că democrația este un drept firesc al individului. Sigur că da. Dar ea mai e și un efect firesc al instruirii și progresului economic. Asta pentru că nu există un alt model practic de conducere a oamenilor care, grație culturii pe care au primit-o, știu să

impună respect pentru drepturile lor și nu se lasă nedreptăți. Așadar, repet: instruirea face posibilă democrația și, alături de progresul economic, o face necesară, ba chiar inevitabilă. Dar utilitatea instruirii nu se termină aici.

Instruirea, ca nimic altceva, face viața mai plină și mai demnă. Ea deschide fiecărui om o fereastră prin care acesta să simtă farmecul cuvântului, artei, muzicii, și arată diversitatea și monotonia lumii. În toate timpurile, oamenii de cultură realizau că ei sunt prin ceva mai bogăți ca alții. Dacă instruirii i s-ar oferi mai multe posibilități, acest „ceva” s-ar răsfrângе asupra tuturor.

Cu ani în urmă se considera (și se mai consideră și azi) că progeniturile familiilor înstărite și privilegiate din punct de vedere social trebuie să se bucure de o instruire mai calitativă. De altfel și mai costisitoare. Pe acest fondal s-au constituit în Europa școlile și colegiile private. Speranța în îmbunătățirea calității vieții viitoare a studentului justifica prețul achitat pentru instruire.

Când însă s-a descoperit inechitatea sistemului, s-a conferit un statut democratic instituțiilor ce, până atunci, serviseră drept privilegiu doar pentru elitele înguste, aceste instituții devenind mai accesibile prin instituirea de burse sociale și pentru reprezentanții claselor defavorizate. În același scop, dar cu investiții mai modeste, vechile state europene au organizat o rețea a universităților

de stat, considerate azi cele mai bune și mai calitative instituții de învățământ din lume. În ele studiază, totuși, reprezentanții categoriilor sociale bine asigurate. Celor săraci, desigur, nu li se oferă acces la universitățile de stat, pentru că, de multe ori, școlile primare și superioare nu dispun de resurse suficiente și nu pot asigura săracilor instruirea necesară. În SUA, pare-se, se înregistrează cea mai dură discriminare: unii, ca lege firească a lucrurilor, se pot bucura din plin de viață, alții sunt lipsiți de aceste drepturi.

Așadar, rolul instruirii în țările civilizate este destul de clar. Orice copil trebuie să aibă posibilitatea și să fie obligat să frecventeze școala, supunându-se legilor și disciplinei ei. Obligația și disciplina sunt lucruri indispensabile; o societate bună nu trebuie să lase copiilor libertatea de a alege între instruire și distraçõesi infantile. Depășind această etapă, sistemul de instruire ar trebui să ajute tuturor să se realizeze conform propriilor aptitudini și tendințe. Dar pentru asemenea lucruri se cer finanțe din partea statului. Sistemul de impozitare a veniturilor, cheltuielilor, utilizarea obiectelor luxoase, care finanțează existența și dezvoltarea unui sistem educațional solid, accesibil pentru toți cetățenii este una dintre cele mai importante realizări ale unei societăți civilizate. Profitul economic obținut în baza unor asemenea investiții este indubabil, ca să nu mai vorbim de capitalul politic pe care

îl vor obține politicienii. Dar cea mai mare victorie ar constitui-o, totuși, obținerea posibilității de a duce o viață mai plenară, mai plină de sens și mai demnă, atingerea căreia poate fi asigurată doar de instruirea generală.

Desigur, nu ar trebui să existe vreo problemă în cazul în care ar exista colegii, universități, școli particulare și religioase: e o manifestare a libertății unei societăți libere. Ele însă nu trebuie să devină un instrument de asigurare cu instruire mai bună și mai multă doar pe cei ce-și pot permite acest lucru!

În societatea contemporană, prestigiul și remunerarea economică a profesiei de pedagog trebuie să fie comparabile cu importanța extremă a instruirii. Sfera învățământului trebuie să-i atragă și să-i sprijine pe cei mai buni.

Odată ce ne considerăm societate civilizată e necesar a conștientiza două aspecte extrem de practice. Unu: disproportionalitatea dintre resursele financiare cheltuite cu multă ușurință pe televiziunea, urmărītă cu multă atenție de copii și banii alocați școlilor și salarizării profesorilor. Doi: deosebirea dintre ușurința cu care se dobândesc bani pentru întreținerea aparatului birocratic sau militar și greutatea cu care se găsesc acești bani pentru finanțarea sistemului instructiv-educativ.

Așadar: instruire generală sau distrugere generală?

VII

FUNDAMENTUM REGNI

*Nu în pasiune, ci în acțiune stă binele și răul
pentru o ființă rațională, care trăiește în societate,
după cum virtutea ori viciul ei nu stă în ce simte
ea, ci în ce face.*

Marc AURELIU

Julian FILIP

La prima vedere nu e chiar greu să determini ce înseamnă o societate bună: fiecărui membru al ei, indiferent de sex, rasă sau proveniență etnică, trebuie să i se ofere posibilitatea de a-și construi o viață demnă. Bineînțeles, e necesar să se țină cont și de diferențele ce vizează aptitudinile fizice și intelectuale, structura emoțională, precum și de premisele obiective care, fără îndoială, presupun niveluri de realizare și eficiențe conforme acestor factori. Aceștia, cu certitudine, nu pot fi negați. Dar societatea nu poate deveni bună peste noapte: e un proces care se caracterizează prin tinderea către un ideal. Acest ideal încercă să-l propună prin eseu de față și sper că Moldova va continua să tindă spre el.

Într-o societate bună nu poate fi împiedicată afirmarea personalității, sub motivul că ar exista realități ce nu pot fi depășite. Fiecare membru al societății trebuie să conteze pe bunăstarea economică. Înainte de a intra în viața socială, tinerii au, fără îndoială, nevoie de susținere și de autodisciplină dar, întâi de toate, de o educație ce să le permită să obțină și să utilizeze aceste posibilități. Nimeni nu trebuie lipsit de ea pe motive de stare socială sau situație materială: dacă instruirea nu poate fi asigurată de familie,

atunci societatea este datoare să asigure învățământul și sprijinul corespunzător.

Rolul științelor economice în societatea bună este de prim-rang, iar determinismul economic – o forță ce nu poate fi evitată. Sistemul economic al unei societăți bune trebuie să funcționeze bine și să aibă efect asupra tuturor. Doar atunci fiecare individ va avea posibilitatea să-și atingă scopurile, mici sau mari.

Pe an ce trece societatea e obligată să acorde o atenție deosebită creșterii economice reale și perpetui, creșterii efective și continuu a producției și asigurării implicării populației în muncă. Această cerință răspunde necesităților și aspirațiilor celor ce tind către atingerea bunăstării economice. În opiniile economiștilor, ca și în cele ale oamenilor simpli, îmbunătățirea perpetuă a nivelului de trai, s-a considerat întotdeauna un indice bun. În afară de aceasta, pe fondul dezvoltării economice progresive e important ca societatea să asigure implicarea în muncă și să garanteze asigurarea materială a fiecărui. Pentru a realiza creșterea nivelului de implicare în câmpul muncii și creșterea producției, economia trebuie să se extindă. Stagnarea economică nu poate fi acceptată, cu atât mai inacceptabilă fiind tendința către ea în cadrul unei societăți bune, de orice argument nu s-ar folosi apărătorii ei. Drept justificare, printre altele, aceștia deseori

propun lipsa inflației și susținerea la nivel statal a progresului economic perpetuu.

Atâtă timp cât personalitatea nu are posibilitatea să se autorealizeze, atâtă timp cât nu va fi asigurată liniștea socială, stagnarea economică și sărăcia comportă efecte sociale enorme și negative. Dacă oamenii suferă din cauza șomajului, dacă sunt lipsiți de mijloace și nu au speranțe de viitor, ei evadează din această realitate dură prin alcoolism, narcomanie și violență. Efectele practice ale acestei realități sunt creșterea criminalității și nemulțumirea socială, tendința neajutorată de a distrugе această stare de lucruri prin forță. Faptul conduce la instabilitate și sărăcie. Azi în Italia, ca și în alte state avansate, cartierele cu cele mai active straturi ale populației și suburbile pasive ale orașelor sunt relativ liniștite. În același timp, acolo unde domnește mizeria și violența, situația e cu totul alta. Aici nu mai trebuie să vorbești de amenințare – amenințarea e o realitate. Dar oare mai are sens să se vorbească despre aceasta când multă lume crede altfel? Mulți sunt gata să alarmeze societatea referindu-se la diferențele lingvistice, rasiale, etnice – numai nu la sărăcie.

Aceeași situație se constată și la nivel internațional. În Africa, Asia și America Centrală, oropsiții se ucid unii pe alții, în timp ce popoarele țărilor mai bogate conviețuiesc pașnic în interior și în relațiile dintre ele. În anii '20-'30

criza economică a fost generată de nazismul care a avut efecte catastrofale asupra Germaniei. Nu cu mult timp în urmă, după căderea comunismului, au survenit instabilitatea și problemele economice, a început haosul în Moldova și în alte republici ex-sovietice.

Acest fapt trebuie să servească drept lecție pentru sistemul politic actual și pentru elita conducătoare. Criminalitatea și dezordinea socială la nivel național sunt un efect al sărăciei, al structurii perverse de clase, în care nimeni nu rezolvă asemenea probleme. Toți speră că poliția va lua măsuri, că vor fi izolate elementele criminale, fapt la fel de inutil ca și lupta contra comerțului cu droguri, ființe umane și a prostituției. O hotărâre mai umană și, posibil, mai puțin scumpă, de perspectivă îndepărtată poate fi găsită doar atunci când va fi lichidată mizeria, sursă adevărată a haosului social.

O economie stabilă și puternică e în stare să creeze condiții pentru crearea unei societăți bune. Însă aici apare un „dar” care ar putea fi evitat. Chiar și în cele mai favorabile condiții vor exista oameni care nu vor putea sau nu vor voi să se includă în procesul comun. Într-o societate bună nimeni nu poate rămâne fără mijloace de existență, fără un acoperiș deasupra capului, să se lipsească de ajutor medical și de alte comodități ale societății actuale. Aceste

lucruri sunt politic inadmisibile în condițiile unei economii dezvoltate și bogate.

Dacă e să ne referim la cei ce nu se pot implica activ în viața socială din pricina vârstei, această problemă este demult soluționată într-o societate bună. Situațiile de acest fel sunt în afara oricărei discuții. Dreptul oamenilor vârstnici la asigurarea cu pensie este realizat în toate țările de frunte.

Dar asta e insuficient. Trebuie să luptăm pentru grupurile sociale cărora sistemul economic nu le asigură suficiente mijloace materiale. Un exemplu tipic îl constituie mamele minore: nici spaima de viitor, nici lipsa bunurilor materiale pentru mamă și copil nu le pot sugera rațiune în relațiile sexuale, precum nici discuțiile sensibilizatoare ale psihologului nu pot impune planificarea nașterilor. Mai este nevoie și de activizarea politicii de susținere a celor ce suferă de probleme fizice și mentale, motiv din care nu se pot angaja la muncă. Încă nu e rezolvată nici problema celor care nu au un serviciu și sunt lipsiți temporar de venit. Trebuie să se țină cont de toți cei ajunși în asemenea condiții și să li se asigure minimumul pentru trai. Nu e rușine să ceri ajutorul și chiar să fii întreținut de stat. Cei nevoiași suferă și fără asta, pentru faptul că sunt respinși de societate.

Cea mai slabă verigă o constituie cetățenii neangajați nu din motiv de vârstă, de lipsă de

specializare sau pentru că nu au această posibilitate, ci, pur și simplu, pentru că nu vor să muncească. Asemenea indivizi vor exista mereu. Nu este nimic ce i-ar determina mai bine decât implicarea în relațiile de muncă (într-adevăr, acum ei sunt considerați o clasă de oameni foarte harnici): pe asta se și bazează lipsa dorinței lor de a împărtăși vicisitudinile claselor inferioare.

Nu încercăm a judeca nedorința lor de a lucra, motivată de oboseală. În societatea noastră structurată pe clase inactivitatea nu e considerată social inaceptabilă, dacă ei i se dedau straturile superioare ale societății. Din contră, în mediul celor bogăți și asigurați acest lucru este chiar acceptat, atât în plan individual, cât și social. Torshtein Weblen, în vestita sa lucrare *Teoria clasei active* consideră lenea lor agreabilă drept ceva prestigios, drept o diferențiere socială a celor bogăți. Pe lângă asta, se știe că cei care lucrează intelectual, inclusiv academicienii, au deseori nevoie de odihnă, uneori suficient de îndelungat, pentru a-și restabili energia intelectuală. Trebuie să manifestăm o atitudine tolerantă față de lipsa dorinței de a lucra la orice treaptă a sistemului nostru economic, indiferent sub ce formă s-ar prezenta aceasta.

Într-o societate bună nimeni nu trebuie să moară de foame sau să rămână fără acoperiș deasupra capului. Rămâne în vigoare cerința esențială: a asigura un anumit venit material și

posibilitate de a lucra tuturor celor care vor să lucreze. Rezolvarea acestei probleme este în strânsă dependență de dezvoltarea economică generală. S-ar putea refuza susținerea de către stat a șomerilor. Dar chiar și la un nivel bun al implicării în câmpul muncii se va menține mereu necesitatea de organizare a unui sistem prin care ar fi susținuți toți. Trebuie acceptat ca inevitabil faptul că anumiți oameni oricum nu vor voi să lucreze. Într-adevăr, susținerea materială a celor care nu doresc să muncească poate fi considerată de cea mai înstărită parte a societății drept insultă. Cu atât mai mult că aceștia nu se pot plângă de lipsa adepților. Dar e totuși inaceptabil să-i condamni la înfometare pe cei care nu vor să lucreze. Desigur, se va găsi cineva care să se revolte că acest *welfare state* le va servi unora drept pricopseală, căci o altă variantă de rezolvare a situației nu există.

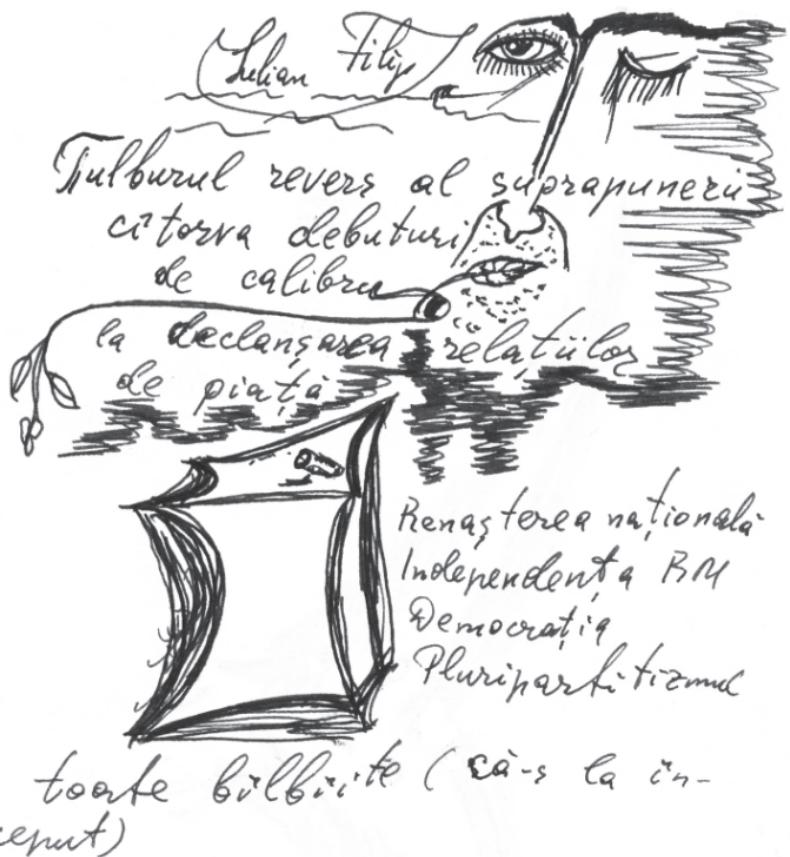
O societate bună nu trebuie către egalizarea veniturilor, pentru că acest scop e de neatins și mai este și inutil. Există oameni al căror unic scop este venitul, bogăția, poziția socială, ei tinând la realizarea ei maximă, alții, însă, nu au asemenea aspirații. Luerătorii Bursei din Milano determină calitatea vieții în baza veniturilor; un poet autentic, de exemplu, marele literat și bunul meu prieten Ion Hadârcă, ale cărui poezii și a cărui atitudine le admir sincer, sau, cel puțin, unul care

se consideră ca atare, are alte criterii. Esența libertății constă în admiterea acestor sisteme diferite.

Pe de altă parte, există surse de venit pe care o societate bună nu le poate admite. Unul dintre cele mai evidente aspecte ale sistemului economic actual este propunerea numeroaselor posibilități de îmbogățire personală care sunt inaceptabile din punct de vedere social sau care prejudiciază economia. În trecut, se bucura de mare considerație bogăția dobândită prin monopol asupra pieței. Mai târziu, același lucru se asigura în baza excrocheriilor, jafului, *insider trading*, *leverage-out* (obținute deseori în baza creditelor pentru cumpărarea acțiunilor sub garanția participării la procesul muncii de la întreprinderi), operațiuni care au generat mari datorii întreprinderilor și, în consecință, șomaj. La această listă pot fi adăugate veniturile conducerii supreme a diferitor întreprinderi care, în baza inaccesibilității lor și controlului deplin asupra membrilor consiliului administrativ, își stabilesc onorarii personale cât se poate de mari, sub niște motive permisibile doar cu mult timp în urmă. În consecință, bogăția a crescut în baza vinderii mărfurilor periculoase pentru sănătatea societății și dăunătoare mediului înconjurător.

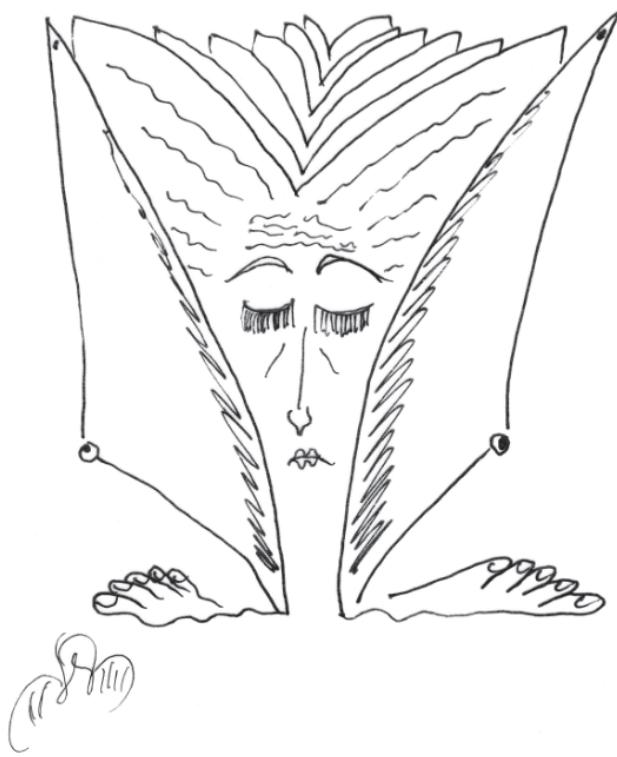
Societatea civilă trebuie să aleagă doar forma de sporire a bogăției ce să nu poată dăuna societății și să fie acceptabilă pentru toți. Energia și

inițiativa unui individ care și-a stabilit drept scop unic îmbogățirea personală pot fi, totuși, utile pentru economie. Dar ele pot deveni și periculoase pentru societate. În fața unei societăți bune stă o cerință grea, deseori auto-contradicțorie, dar importantă: să se facă alegerea corectă și să se acționeze în conformitate cu ea. Vechea experiență a privatizării sălbaticice a dăunat enorm, la fel de distrugătoare și dăunătoare fiind și proiectele lipsite de sens cu participarea unor investitori lipsiți de mijloace. Așa cum s-a remarcat deja, nu există reguli universal valabile, pentru această arenă fiind aproape inutil să invoci principiile liberalismului, libertarianismului, capitalismului sau socialismului. Se manifestă iarăși în prim-plan vechiul adevăr: alegerea trebuie făcută în mod intelligent și fără a te agăța de o doctrină sau alta.

Julian FILIP

APENDICE

Iulian FILIP

În căutarea bunei guvernări

CITAT

"Pentru a crea Europa trebuie mai întâi de toate să ne eliberăm de concepția ptolomeică despre lume, care este o concepție teocratică și, deci, imperialistă, și să intram în concepția copernicană, să trecem de la concepția verticală despre lume la concepția orizontală".

Alberto Savino, 15/7/1944

CITAT

"Marea Mediterană, cred, poate astăzi reprezinta limita conștiinței europene, locul de la care Bătrânul Continent poate să reconstruiască idea sa despre contemporaneitate. Europa nu va fi Europă fără Marea Mediterană: destinele lor merg împreună. Ce poate fi separat, închis sau împărțit între acestea două maluri? Numai ideologii false, calomniile, prejudicele și temerile nerezonabile pot să le îndepărteze unul de altul. Numai intelectualii irresponsabili pot să ignoreze dialogul. Numai o clasă conducătoare mediocru poate să se târască înapoi."

Giuseppe Goffredo, *Cadmos caută Europa*, Bollati Boringhieri, Torino, 2000

CITAT

"Ne întrebăm dacă un popor poate să se îndepărteze de propriul patrimoniu cultural fără a se pierde însuși. Nimic nu poate reprezenta într-un mod mai amplu și mai profund un individ decât locul unde el s-a născut și a trăit. În acestă sunt prezenti *ethos*-ul colectiv și esența sa proprie sugestivă, durata și imediatetea, structura profundă a modului de gândire și adâncimea memoriei, prototipurile modelelor simbolice și limbajul imaginării. Fiindcă individul prin aceasta poate să-și recunoască imediat propria civilizație, cultura și apartinența. Să se simtă în orice colț al lumii originar din locul cela. Să aibă posibilitatea de a-l da uitării ca să adăpostească alte peisaje înăuntrul sau. Să se întoarcă în Itaca pentru a uita Itaca".

Giuseppe Goffredo, *Cadmos caută Europa*, Bollati Boringhieri, Torino, 2000

CITAT

"Ar fi de dorit, ca Europa în viitor să fie mai puțin eurocentrică decât în trecut, mai deschisă pentru așa-zisa Lumea a Treia a Europei colonialiste, mai puțin egoistă decât "Europa Națiunilor", mai conștientă de sine însuși și mai puțin supusă americanizării. Ar fi utopic să se aștepte, ca să devină, într-un viitor previzibil, mai cultă decât comercială, mai cosmopolită decât comunitară, mai înțeleghetoare decât aragonată, mai primitoare decât orgolioasă și, până la urmă, de ce nu, mai socialistă cu fața umană (în sensul care descendenții din fosta Europă de Est au dat acestui termin) și mai puțin capitalistică fără față".

Pedrag Matvejevic, *Marea Mediterană și Europa*, Garzanti, Milano, 1998.

CITAT

"Diagnosticul pus de Hanna Harendt, conform căruia simbolul acestui secol vor deveni acei fără de patrie, oropsiții și refugiații, a găsit confirmări ingrozitoare. *Persoanelor deplasate*, abandonate de al doilea război mondial chiar în miezul unei Europe destruse, le-au luat urma refugiații și imigranții veniți de la Sud și de la Est într-o Europă bogată și pacifică. Lagările vechi de adăpost nu mai sunt în stare să facă față fluxului noilor valuri de imigranți. ... Aceste mișcări migratorii trans-naționale ajung până la urmă să funcționeze ca niște sancțiuni, care constrând Europa occidentală să țină piept responsabilității căzute pe capul ei în urma falimentului socialismului de stat. Ori ea va face eforturi excepționale pentru a ameliora rapid condițiile de viață în zonele orientale și centrale sărace, ori va fi inundată de o mare de refugiați și de imigranți".

Jurgen Habermas, *Morală, Drept, politică*, Edizioni Comunità, Torino, 2001.

CITAT

"Lărgirea va avea consecințe și după hotarele Europei extinse, fiindcă aceasta va da o pondere majoră Europei în lume, va confeți Europei vecini noi și va forma în Europa o zonă de unitate și stabilitate".

Agenda 2000, iulie 1997.

CITAT

"Există o legătură profundă și indisolubilă între presupusa egalitate morală, convingerea că orice ființă umană cuprinde un potențial de autonomie rațională, și perspectivele de autoguvernare a oricărei societăți. În lipsa acestei presupuneri este imposibil de a înțelege dacă o societate e în stare de a se autoguverna, de a susține instituții libere de termen lung. Această presupunere a dat societății europene un dinamism fără precedent și a favorizat invenția guvernării reprezentative – formă de guvernare deja propusă pe scară largă în toată lumea".

Larry Siedentop, *Democrația în Europa*, Torino, Einaudi, 2001.

CITAT

"În timp ce ne întrebăm despre riscuri, să nu uităm să ne gândim la soluții".

Ralf Dahrendorf, *Cvadratura cercului*, Roma-Bari, Laterza, 1995.

CITAT

"Speranța mea este Europa. Forța gândirii europene întotdeauna a fost capacitatea de a face autocritică. Numai Europa a exprimat aşa mișcări ca Reforma, Renașterea și Iluminismul. În tradiția europeană orice criză mare întotdeauna a provocat o profundă reflecție autocritică. Europa trebuie să dea dovadă de această capacitate a sa chiar astăzi, altfel criza actuală va avea consecințe lungi și fatale".

Interviu cu Ryszard Kapuscinski în *Gazeta Wiborcza* (cotidian polonez), 28/9/2001, reprobus de *Internazionale* 19/25 octombrie 2001, n.408, pp. 18-19.

CUPRINS

Un scriitor șocant	7
Cuvânt înainte	11
Întroducere	19
I O provocare noului mileniu	23
II Societatea civilă	41
III Ecuația economie = cultură	49
IV Suveranitatea și banii	61
V Cum vechiul păcat a devenit fenomen social	69
VI Instruire generală sau distrugere generală?	83
VII Fundamentum regni	93
VIII În căutarea Europei (apendice)	105

οὐ γὰρ προλήψεις εἰσὶν ἀλλ’ ὑπολήψεις ψευδεῖς αἱ τῶν πολλῶν ὑπὲρ θεῶν ἀποφάσεις. ἔνθεν αἱ μέγισται βλάβαι [αἴτιαι τοῖς κακοῖς] ἐκ θεῶν ἐπάγονται καὶ ὡφέλειαι. ταῖς γὰρ ἴδιαις οἰκειούμενοι διὰ παντὸς ἀρεταῖς τοὺς δόμοίους ἀποδέχονται, πᾶν τὸ μὴ τοιοῦτον ὡς ἀλλότριον νομίζοντες.

πολὺ δὲ
χείρων καὶ ὁ λέγων καλὸν μὴ φῦναι,
φύτα δ’ ὅπως ὕκιστα πύλας Ἀιδαο
περῆσαι. |
εὶ μὲν γὰρ πεποιθὼς τοῦτό φησιν, πῶς
οὐκ ἀπέρχεται ἐκ τοῦ ζῆν; ἐν ἐτοίμῳ γὰρ
αὐτῷ τοῦτ’ ἐστίν, εἴπερ ἦν βεβουλευμένον
αὐτῷ βεβαίως· εἰ δὲ μωκώμενος, μάταιος ἐν
τοῖς οὐκ ἐπιδεχομένοις.

EPICUR

Tali giudizi,
che non ascoltano le nozioni ancestrali,
innate, sono opinioni false. A seconda di
come si pensa che gli dei siano, possono
venire da loro le piú grandi sofferenze come
i beni piú splendidi. Ma noi sappiamo che
essi sono perfettamente felici, riconoscono i
loro simili, e chi non è tale lo considerano
estraneo.

Ancora peggio chi va dicendo: bello
non essere mai nato,
*ma, nato, al piú presto varcare la soglia
della morte.*

Se è cosí convinto perché non se ne va
da questo mondo? Nessuno glielo vieta se è
veramente il suo desiderio. Invece se lo dice
cosí per dire fa meglio a cambiare
argomento.

EPICUR

ISBN: 9975-9698-3-6

CZU 323/324(478)

C 26

Editor:

Rodica Ermelinda TELEMBICI

Traducere și adaptare:

Valentina COSMESCU

Desenele:

Iulian FILIP

Procesare computerizată:

Marin BULAT

Toate drepturile de reproducere, inclusiv parțială,
apartin exclusiv autorului

© Amedeo CARROCCI, 2003

Web site: www.moldova.it

E-mail: socogen@officine.it